

Alexander Dubček University of Trenčín
Department of Political Science

Political Science Forum

Politologické fórum

ISSN 1338-6859 (tlačené vydanie)
ISSN 2729-8949 (online)

K OTÁZKE INŠTITUCIONÁLNYCH VÍZIÍ EURÓPSKEJ ÚNIE

Marcela GBÚROVÁ

VPLYV REGULÁCIE DIGITÁLNEJ POLITICKEJ REKLAMY V EÚ

Tímea VALJENTOVÁ

TRANSFORMÁCIA ŠVAJČIARSKEJ NEUTRALITY V 21. STOROČÍ: MEDZI TRADÍCIOU A NOVÝMI BEZPEČNOSTNÝMI VÝZVAMI

Adriana VASIL'KOVÁ

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Katedra politológie

Political Science Forum

Politologické fórum

Political Science Forum: Aims of the Journal

Political Science Forum is an international, scientific and peer-reviewed journal published by the Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia. It covers broad range of topics in political science, international relations, philosophy and social sciences. The journal is aimed to be read by the scholars in respective fields as well as its students and broader public. Periodicity of the journal is twice a year, in June and December.

Politologické fórum: Ciele časopisu

Politologické fórum je medzinárodný vedecký a recenzovaný časopis vydávaný Trenčianskou univerzitou Alexandra Dubčeka v Trenčíne. Pokrýva široký okruh tém z oblasti politických vied, medzinárodných vzťahov, filozofie a sociálnych vied. Časopis je určený odborníkom v daných vedných odboroch, ako aj študentom a širšej verejnosti. Časopis vychádza v júni a v decembri.

Editor-in-chief / Hlavný redaktor: Karol Janas, Alexander Dubček University of Trenčín (TnUAD), Slovakia

General Editor / Výkonný redaktor: Marián Bušša, TnUAD, Slovakia

Editorial Board / Redakčná rada:

Oliver Andonov, MIT University Skopje, Macedonia; **Irena Bačlija**, University of Ljubljana, Slovenia; **Miro Haček**, University of Ljubljana, Slovenia; **Petr Just**, Metropolitan University Prague, Czechia; **Rastislav Kazanský**, Matej Bel University, Slovakia; **Rudolf Kucharčík** EUBA, Slovakia; **Ginés Marco**, Catholic University of Valencia, Spain; **Miquel Àngel Oltra Albiach**, University of Valencia, Spain; **Rastislav Rosinský**, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **David Schriffl**, Austrian Academy of Sciences, Austria; **Antonín Staněk**, Palacký University Olomouc, Czechia; **Pavol Tišliar**, Comenius University in Bratislava, Slovakia; **Dubravka Valić Nedeljković**, University of Novi Sad, Serbia; **Adriana Vasil'ková**, Matej Bel University, Slovakia; **Katerina Veljanovska**, MIT University Skopje, Macedonia; **Jaroslav Vencálek**, University of Prešov, Slovakia; **Luisa Vicedo**, Catholic University of Valencia, Spain; **Pablo Vidal**, Catholic University of Valencia, Spain.

Publisher / Vydáva: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, verejnoprávna inštitúcia zriadená zákonom. IČO: 311 180 259.

Adresa redakcie: Katedra politológie TnUAD, Študentská 2, 91101 Trenčín

E-mail: politologicke.forum@tnuni.sk

E. č. MK: EV 4567/12

ISSN 1338-6859 (tlačené vydanie) ISSN 2729-8949 (online)

© TnUAD, Trenčín. Časopis je bezplatný, vychádza dva krát do roka 30. júna a 31. decembra.

Contents / Obsah

STUDIES / ŠTÚDIE:

Marcela GBÚROVÁ K OTÁZKE INŠTITUCIONÁLNYCH VÍZIÍ EURÓPSKEJ ÚNIE	4
--	---

Tímea VALJENTOVÁ VPLYV REGULÁCIE DIGITÁLNEJ POLITICKEJ REKLAMY V EÚ	19
--	----

DISCUSSION / DISKUSIE:

Adriana VASIL'KOVÁ TRANSFORMÁCIA ŠVAJČIARSKEJ NEUTRALITY V 21. STOROČÍ: MEDZI TRADÍCIOU A NOVÝMI BEZPEČNOSTNÝMI VÝZVAMI	32
---	----

Vladimír ZIKMUND TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ ASPEKTY ZVYŠOVANIA PRIPRAVENOSTI EURÓPSKEJ ÚNIE NA OBRANU	42
---	----

Svetozár KRNO POLITOLÓGIA – DYNAMICKÁ SPOLOČENSKOVEDNÁ DISCIPLÍNA	53
---	----

Studies

K OTÁZKE INŠTITUCIONÁLNYCH VÍZIÍ EURÓPSKEJ ÚNIE

ON THE ISSUE OF THE INSTITUTIONAL VISIONS OF THE EUROPEAN UNION

Marcela GBÚROVÁ

Abstract

This study (*On the Issue of Institutional Visions of the European Union*) seeks to answer the question which of the two dominant institutional models of the EU (the federal model with confederal elements, or the confederal /inter-governmentalist/) model of a new type - in the manner of a flexible integration à la carte, based on intergovernmental cooperation and choice among the policies on offer) has a greater prospect of creating the future form of civic-ethnic integration of this largest political-economic project on the European continent. The author of the study has focused on searching for an answer in three directions: (1) In the theoretical political science discourses on the previous European federation and confederation projects, (2) In the political documents and treaties passed at important EU summits and conferences, (3) In the results of the EU countries' practices in the field of citizens' ethnic and civic potentials. The author concludes that the vision of a federal European Union in terms of the development of consensual democracy may have an ambiguous implementation form for the reasons analysed in the study.

Keywords: *European Union, EU institutional models, federation, confederation, ethnicity, identity, integration*

ÚVOD

Doterajšie diskusie – verejné, politické odborné – o podobe integrovanej Európskej únie (ďalej EÚ) uviazli v nezáväzných pokusoch o jej koncepčné pojmové uchopenie. V tejto súvislosti pripomenieme politologický pokus Oskara Krejčího, ktorý ju nazval „*supranárodnou entitou*“, čím vyznačil jej základnú charakteristiku ako mnohonárodného spoločenstva s inštitucionálno-právnym statusom. Jeho doplňujúca charakteristika vyznačená v pojmovom tvare „*relatívne samostatný aktér medzinárodnej politiky*“ (Krejčí 2021: 215) svedčí o tom, že český teoretik medzinárodnej

politiky musel použiť obratný diplomatický jazyk, aby vyjadril súčasný stav existencie jedného z najväčších politických projektov na európskom kontinente. EÚ je „*politický systém sui generis*“ (Sýkora 2004: 67-69), ktorého pre svoju špecifickosť možno veľmi ťažko zaradiť do niektorej zo známych kategórií medzinárodného práva. Spoločenstvá štátov EÚ sú vnútorne (historicky, sociálne, etnicky, nábožensky či politicky) zložito štruktúrované. Vo svojom politickom vedomí majú silno zakorenené vedomie národno-štátnej entity a demokratických inštitúcií. Prevažuje v nich duch zjednocovania a spolupráce na občiansko-politickom princípe, no etnicita je naďalej potenciálnou politickou zbraňou a súčasťou rozličných etnizujúcich ideologických koncepcií. Etnicita sa podieľa na utváraní rôznoúrovňovej škály identity občanov EÚ, na formovaní ich politického, kultúrneho, historického, národného a občianskeho vedomia, sociálneho cítenia, etických noriem a emocionálnych prejavov.

Podstatná časť politikov, teoretikov politiky a odborníkov na medzinárodné právo sa vo svojich postojoch opiera o Maastrichtskú zmluvu o Európskej únii (Zmluva o Európskej únii... 1992), v ktorej sa EÚ hodnotí ako medzinárodné zoskupenie štátov, ktoré získalo prostredníctvom svojich orgánov možnosť mocensko-právne rozhodovať priamo voči orgánom členských štátov EÚ.

1 CIEĽ A METODOLÓGIA

Cieľom štúdie je formulovať pracovnú odpoveď na otázku, ktorý z dvoch dominantných inštitucionálnych modelov EÚ (federálny model s konfederálnymi prvkami, resp. konfederálny /inter-governmentalistický/ model nového typu – na spôsob flexibilnej integrácie á la carte, založenej na medzivládnej spolupráci a výbere z ponúkaných politík) má väčšiu perspektívu kreovať budúcu podobu etnicko-politickej a občianskej integrácie tohto najväčšieho politicko-ekonomického projektu na Európskom kontinente. Metodologický rozmer štúdie je daný diskusnou analýzou a/ teoretických politologických diskurzov o doterajších federačných a konfederálnych európskych projektov, b/. politických dokumentov a zmluvách prijatých na dôležitých summitoch a konferenciách EÚ, c/ výsledkov praxe krajín EÚ v oblasti etnického a občianskeho potenciálu občanov.

2 HISTÓRIA DISKUSÍ O INŠTITUCIONÁLNEJ PODOBE EURÓPSKEJ ÚNIE

História eurofederálnych a eurokonfederálnych projektov je pomerne bohatá¹. Začiatok vzniku EÚ je spojený s politicko-pragmatickým povojnovým

¹ Na začiatku 20. storočia a v medzivojnovom období to boli britské eurofederálne projekty európskej integrácie (zvlášť projekt Federálnej únie). Neskôr to boli: hospodárske integračné plány Malej dohody, Tardieuov plán regionálneho hospodárskeho a politického usporiadania Poddunajska, Briandovu koncepciu

konštruktom vitálnej integrácie v rámci ekonomicko-hospodárskej spolupráce šiestich prointegračných európskych štátov (Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Belgicko, Holandsko, Luxembursko). Jej základným cieľom bolo prekonanie nacionalisticky orientovaných štátnych štruktúr a postupná revitalizácia medziľudských vzťahov naštartených vojnovými udalosťami. Po Rímskych zmluvách z roku 1957 (Rímska zmluva /HS/ 2022) dostal tento cieľ koncepcne rozpracovanejšiu ekonomicko-politickú bázu v podobe Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS), v ktorom popri ekonomickej integrácii sa začala intenzívna príprava na politickú úniu. Parížsky summit (1972) prehĺbil politický rozmer integrácie (Evropská rada: padesát let evropských summitů 2025), čím otvoril diskusiu o európskom občianstve a európskej identite. V rámci tejto diskusie sa redefinovali viaceré politické pojmy, vrátane pojmu národnosť. Na kodanskom summite v roku 1973 bola prijatá politická Deklarácia o európskej identite (Evropská rada: padesát let evropských summitů 2025), ktorou sa prvýkrát vyjadrila potreba transformovať EÚ z „Európy tovarov“ na „Európu ľudí“. Bolo to z dôvodu uvedomenia si dôležitosti faktu, že európska integrácia nemôže iba harmonizovať národné politiky v oblasti riešenia ekonomicko-sociálnych problémov, ale musí viac smerovať k podstate európskej identity, k vytvoreniu vedomia spoločného európskeho kultúrneho a hodnotového dedičstva a ku kultivovaniu prirodzených väzieb v rámci tohto spoločenstva.

Zreteľné pozitíva v skvalitňovaní európskeho občianstva sa dosiahli v 80. rokoch 20. storočia: zavedenie jednotného pasu, uznávanie diplomov a vzdelania, presadenie smernice o podpore volebného práva pre občanov členských štátov Európskeho spoločenstva v komunálnych voľbách iného štátu, nastolenie otázky harmonizovania migračných politík jednotlivých členských štátov Európskeho spoločenstva, posilnenie pozície Európskeho parlamentu a i. Na prekonanie stagnácie v politicko-ekonomickej integrácii v dôsledku hospodárskej krízy bola 14. 6. 1985 uzatvorená Schengenská dohoda (Schengenská dohoda a Schengenský dohovor 2025), čím došlo k otvoreniu vnútorných hraníc členských štátov Európskeho spoločenstva a tým aj k liberalizácii voľného pohybu osôb týchto štátov a k harmonizácii migračných a vízových politík.

V 90. rokoch 20. storočia bol zaznamenaný výrazný posun v riešení azylovej politiky a v skvalitňovaní európskeho občianstva. Maastrichtská zmluva (Zmluva o Európskej únii), ktorá vstúpila do platnosti 1. 1. 1993,

Paneurópy, resp. európskej federálnej únie, reformné paneurópske projekty Rudolfa Hotowetza, Václava Schustera, Milana Hodžu, Františka Weyera, Eduarda Beneša, Antonína Bascha a Huberta Ripku, teoreticky rozpracovaná myšlienka povojnovej spolupráce medzi Československom a Poľskom na konfederálnom, resp. federálnom princípe, komunistické predstavy a koncepcie o integrácii východnej Európy po druhej svetovej vojne a československý unitárno-federačný experiment, predstavy Joschka Fishera o „Európskej federácii“, koncepciu Jacquesa Chiraca o „Spojenej Európe štátov“ či politická vízia Tonyho Blaira o európskej „supermocnosti“. Bližšie: Koziak 2003; Ivaničková, 2008: 170-180; Bystrický 2008: 126-135; Ferenčuhová 2008: 100-107; Goněc 2002, 2003, 2004, 2016; Tonková 2008: 107-117; Ash 2002: 3.

posilnila politické a právne akty smerujúce k inštitucionalizovaniu európskeho spoločenstva (posilnila právomoci Európskeho parlamentu a Európskeho súdneho dvora), súčasne zaviedla pravidlo, že každý občan EÚ má právo žiadať informácie od týchto inštitúcií vo svojom rodnom jazyku, a presadila princíp subsidiarity z dôvodu, aby umožnila vytváranie regionálnych a lokálnych samospráv (Zmluva o Európskej únii – ZEÚ / Maastrichtská zmluva 2025).

Neprijatie Zmluvy o Ústave pre Európu (v referendách v roku 2005 ju odmietlo Francúzsko a Holandsko) obnažilo vážne problémy formovania európskej identity a ďalšieho smerovania inštitucionálnej podoby EÚ. Na medzivládnej konferencii v Lisabone (18. –19. 10. 2007) sa otvoril priestor pre viaceré scenáre riešenia inštitucionálnej krízy EÚ. Jej výsledkom bolo dôležité ustanovenie, že Európsky parlament má právo vymenovať predsedu Európskej komisie na základe návrhu Európskej rady, v ktorom sú zohľadnené výsledky volieb do Európskeho parlamentu (Lisabonská zmluva 2025).

Pri príležitosti 60. výročia vzniku EÚ vznikla Biela kniha o budúcnosti EÚ (úvahy a scenáre pre štáty K 27 do roku 2025), ktorá mala rozptýliť obavy obyvateľov štátov EÚ z jej inštitucionálnej nefunkčnosti a poskytnúť im niekoľko scenárov do diskusie o jej budúcnosti do roku 2025 (Biela kniha o budúcnosti Európy 2020). Okrem toho, že pripomenula komplikovanú cestu európskeho spoločenstva čeliť rozličným krízam, vrátane v tom čase najväčšej utečeneckej krízy od druhej svetovej vojny, teroristickým útokom a *vystúpeniu* Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska (v skratke – „brexit“) z EÚ, otvorene konštatovala, že mnoho občanov tohto integračného zoskupenia ju považuje „za príliš vzdialenú alebo za príliš zasahujúcu do ich každodenného života“ (Biela kniha o budúcnosti Európy 2020: 2). EÚ otvorila k jednotlivým scenárom uvedeného dokumentu verejnú diskusiu. Dala tým najavo, že ide o dôležité scenáre nielen z pohľadu politických elít tohto jedinečného hospodárskeho a politického partnerstva 27 európskych krajín, ale aj z pohľadu európskej občianskej verejnosti. O uvedenej knihe, žiaľ, diskutovali viac politici ako občianska verejnosť. V Slovenskej republike sa táto diskusia realizovala iba na úrovni niektorých politických strán a hnutí, čiastočne o nej polemizovali novinári, politickí analytici a odborná politologická verejnosť. Väčšina aktérov diskusie sa najpriaznivejšie vyjadrovala o scenári č. 4. Predpokladáme, že to bolo z dôvodu ponuky, vyjadrenej v hesle „najviac Európy“. Tento scenár otvorene prioritizoval dve politické úlohy: 1. vyváženie oblastí spoločného európskeho záujmu s oblasťami prirodzene patriacimi do okruhu národno-štátnych politík (etnická problematika, materiálne a nemateriálne produkty ľudovej národnej a národnostnej kultúry, prírodné, historické objekty, umelecké artefakty a i.), 2. hľadania funkčnej štátno-politickej, resp. inštitucionálnej podoby EÚ, ktorá je dôležitá pri riešení vyššieho stupňa integrácie európskeho spoločenstva (Gbúrová 2019: 11-26).

Záveru a odporúčania z diskusie mal predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker predstaviť voličom EÚ pred voľbami do Európskeho

parlamentu, čo sa však nestalo. Z tohto dôvodu zámer „Bielej knihy“ nemal zásadnejší vplyv na predstavy voličov o ďalšej politickej vízii EÚ, ale aj na výsledky nateraz posledných, v poradí dvanástych volieb do Európskeho parlamentu (štvrtých na Slovensku), ktoré sa uskutočnili v členských štátoch EÚ v dňoch 23. až 26. mája 2019 (Voľby do Európskeho parlamentu 2025).

3 VZŤAH MEDZI ETNICKOU (NÁRODNOU) A OBČIANSKOU IDENTITOU

V súvislosti s témou inštitucionalizovanej podoby EÚ sa dostala do popredia v politickej a odbornej (najmä politologickej, historickej, sociologickej, psychologickej) rovine problematika vzťahu medzi etnickou (osobitne národnou) a občianskou identitou (bližšie: Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie 2005). Tento vzťah sa stal jedným z pomerne frekventovaných odborných problémov aj v slovenskom odbornom prostredí po roku 1990. Najčastejšie sa vymedzoval na princípe antinómie. Oproti predstave spoločenstva založeného na myšlienke občiansko-právnej spoločnosti s demokratickým riadením bola predstava etnického („deterministického“) národa, nárokujeceho si na vlastný štát, prípadne na historické územia nachádzajúce sa v inom štátnopolitickom celku. Kým v občiansky „otvorenom“ štáte sa predpokladal bezproblémový rozvoj konsenzuálnej demokracie a v jej rámci rozvoj ľudskej identifikačnej mnohorozmernosti, v etnicky uzavretom spoločenstve sa, naopak, predpokladala orientácia na určitý typ kolektivistickú etnicko-sociálnu či sociálnopolitickú identitu, resp. preferovanie etnickej (národnej, národnostnej) identity na úkor ostatnej identifikačnej škály občana. Pritom nebolo vylúčené, že táto preferovaná identita môže v dôsledku politicky exponovaných nacionálnych otázok nadobudnúť nacionalistické atribúty.

Okrem konkurenčného vzťahu sa objavili v teoretickej literatúre na Slovensku v priebehu 90. rokov 20. storočia ďalšie tri pohľady. Prvý z nich vymedzoval obidvom členom vzťahu pozíciu nadväzovania (občianske je dovŕšením národného), druhý pohľad vymedzoval pozíciu komplementarity (národné a občianske sú komplementárnymi dimenziami spoločenstiev, ktoré vstúpili do modernizačných procesov /Novosad 1991: 97/), tretí pohľad uprednostňoval pozíciu rovnocennosti (treba ich vnímať ako dve zložky vzájomného procesu /Uher 1992: 75/).

Nazdávame sa, že pri riešení uvedeného vzťahu sa treba pohybovať v rámci diferenciačného poľa zvrchovanej kategórie občianstva. Občiansku identitu považujeme za zvrchovanú kategóriu tvorby mnohorakých identít, vrátane národnej identity. Primárne miesto spôsobu utvárania obsahových a hodnotových charakteristík národnej identity občana vidíme v komponente politického občianstva (obsahuje napríklad politickú rovnosť zahrnujúcu predovšetkým participáciu občana určitej národnosti na výkone politickej moci a i.), no nevyklúčujeme jej existenciu v ďalších dvoch komponentoch občianstva – občianskom komponente (napríklad sloboda výberu etnickej príslušnosti, rovnosť pred zákonom, status ľudských práv a i.) a sociálnom

komponente (napríklad vzrast národnej identity prameniáci zo sociálnych nerovností, z trhu práce a pod. /Müller 2003/).

Práve problematika vzťahu medzi etnickým (národným) a občianskym komponentom občianstva je testovacím indikátorom stavu euroobčianskych potenciálov, toho, ako sú občania a štátnopolitické spoločenstvá pripravené na fázu celoeurópskej integrácie. Odbornou inšpiráciou pri riešení uvedeného vzťahu bol výskum inštrumentálnych/konstruktivistických a primordiálnych etnických presvedčení, ktoré v roku 1963 predstavil verejnosti americký kultúrny antropológ Clifford Geertz (Geertz 1994: 29-34). Jeho teoretický projekt sa stal súčasťou reprezentatívnej knižnej publikácie *Nationalism* (Nationalism 1994).

Historicky sa inštrumentálne/konstruktivistické etnické presvedčenie viaže na tzv. západný model štátnych národov, kde etnicko-kultúrna forma národnej príslušnosti má politické dimenzie. Ide o model politického spoločenstva zrodený vo Francúzskej revolúcii, v ktorom národ nemá ontologický status a kde človek volí príslušnosť na základe prijatia univerzalistických princípov. Konštruktivista vníma etnickú (národnú) identitu ako jednu z mnohých identít vo svojom občianskom profilovaní. V jeho postojoch a názoroch na etnicitu prevažuje orientácia na flexibilné projekty medzietnickej komunikácie a tolerance. Jeho väzby na spoločnosť sa vyznačujú uvedomelou lojalitou (utvárajú sa na základe voľby). Z toho plynú aj jeho postoje a presvedčenia v otázke etnického (národného) cítenia: pochybuje o jeho rýdzosti. V otázke národnostnej príslušnosti pripúšťa, že človek sa môže stať príslušníkom akejkoľvek národnosti. Etnickej identite vyčleňuje miesto v kategórii občianstva, pričom primárne miesto spôsobu utvárania jej obsahových a hodnotových charakteristík vidí v komponente politického občianstva. Konštruktivistické vnímanie etnicity rozvíjajú najmä štátno-politické celky s vyspelou úrovňou politického riadenia spoločnosti, demokracie a občianskej spoločnosti. Tvorbu demokratického prostredia realizujú najmä prostredníctvom aktívneho, inkluzívneho a participatívneho občianstva v jeho piatich základných zložkách – vedomostnej, demokratickej, činnostnej, asociačnej, delegatívnej (Roško 1995: 34-75).

Primordiálne chápanie etnicity odpovedá na špecifickú potrebu etnického ukotvenia človeka. Podľa tohto chápania je etnicita univerzálna, večná, nespochybniteľná a politicky nevyrokovateľná. Historicky sa viaže na fichteovskú predstavu etnicko-kultúrnej formy národnej príslušnosti, to značí na spojenie romantického partikularizmu (túžba po emocionálne prežívanom spoločenstve) s osvietenským univerzalizmom, ako aj na herderovský projekt etnicko-centrickejšieho založeného národa a plurality ľudského spoločenstva, v ktorom sa jednotliviec definuje ako organická súčasť etnicko-kultúrneho celku a ľudstvo predstavuje jednotu jazykovo-kultúrnych národov. Etnická identita človeka sa výrazne viaže na primordiálne veličiny: spoločné znaky biologickej (rasa, kmeň, predkovia), teritoriálnej (krajina) a kultúrnej (jazyk, náboženstvo, hodnoty a i.) povahy, ktoré sa aktivizujú najmä v čase ohrozenia určitého etnicko-sociálneho spoločenstva. Jednotlivec si tento postoj vytvára primárnou socializáciou a kultivuje ho zväčša prostredníctvom

emocionálnych stránok svojej mysle. Takýto jednotlivec sa veľmi zložito socializuje v inej kultúre, jeho väzby k vlastnému etnickému spoločenstvu sú dominantné. Svoju pozíciu vníma ako dôležitý nástroj individuálnej seba-definície, ako etnicko-kultúrne bezpečie, resp. nástroj na riešenie vnútornej existencionalnej potreby spolužitia s inými členmi etnickej komunity.

Uvedené verzie prístupu k etnicite sa nemusia navzájom vylučovať, nemusia viesť nutne k polarizácii a konfliktom. Patria iba k variete možného nazerania jednotlivca na spoločensko-politickú realitu. Problém je v tom, že etnická identita nie je jednotlivcovi daná vždy iba „zvnútra“, z jeho osobnej kultúry, v dôsledku jeho etnického sebaobjavovania, ale môže byť vyvolaná vonkajšími okolnosťami, napríklad dominantnou etnicko-politickou ideológiou, etnickými konfliktmi, politickými programami nacionálnych politických strán, nevyváženou vládnu politiku preferovania záujmov štátotvorného etnika, národno-nihilizačnými tendenciami a podobne.

Uvedené typy vnímania a chápania etnicity v spoločenstvách s rozdielnou mierou tvorby demokratického prostredia a štátno-politického systému sú dôležitým indikátorom toho, akú inštitucionalizovanú podobu by mala, resp. mohla mať EÚ.

4 FEDERÁLNY ŠTÁTOTVORNÝ KONCEPT EÚ

Názorov, ktoré jednoznačne precizujú federálnu podobu Európskej únie pribúda najmä od schválenia Lisabonskej zmluvy, ktorá ako kompenzáciu za získanie právomocí EÚ od členských národných štátov ponúkla každému členskému štátu možnosť mať v Komisii svojho komisára. V protokoloch, ktoré sú súčasťou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie je zahrnutý aj Protokol o úlohe národných parlamentov v Európskej únii a Protokol o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality. V obidvoch dokumentoch sa zdôrazňujú viaceré skutočnosti súvisiace so vzťahmi medzi EÚ a národnými parlamentmi. Národné parlamenty sú uznané ako súčasť demokratickej štruktúry EÚ, ale napríklad v dôležitých otázkach subsidiarity môžu pôsobiť iba ako „strážcovia“ subsidiárnych zásad. Majú právo sa vyjadrovať k legislatívnym návrhom len na začiatku ich tvorby, teda pred tým, ako sa nimi začne podrobne zaoberať Európsky parlament a Rada ministrov. Najmä touto zásadou Lisabonská zmluva prehĺbila federalizáciu zákonodarstva v EÚ. Celkový vplyv národných parlamentov na formovanie EÚ sa z toho dôvodu oslabil.

Spoločným menovateľom týchto riešení je optimistická vízia o najlepšom riešení pre Európu² ako aj vyzdvihovanie téz o vytváraní silných protiváh proti ére globalizmu. Predpokladá sa, že by malo ísť o transparentnú federáciu so štandardnou deľbou moci, s harmonizáciou daní, s dobre

² Členovia Európskeho parlamentu založili 15. septembra 2010 tzv. Spinelliho skupinu, ktorej cieľom bolo propagovať federálne usporiadanie Európy.). [online] [Retrieved jún 7, 2025] <http://www.euractiv.sk/buducnost-eu/clanok/spinelliho-skupina-hlada-smer-eurofederalizmu-020894>.

nastaveným sociálnym modelom a vysokými štandardami práv pre rozličné etnické spoločenstvá. Problémom tohto modelu je predpokladaná tvorba európskeho politického národa a európskeho národa. Nezdíelame názor R. N. Coudenhove-Kalergiho, ktorý tvrdí, že už existuje jeden európsky národ dôvodiac jednotnou západnou kultúrou, jeho kresťansko-helenistickým základom. Na podklade tejto premisy zdôrazňuje, že európsky národ je iba jazykovo a politicky rozdelený na skupiny (Goňcová 2009: 125). Otázne je tiež, či reálne existuje európska politická verejnosť, európska politická identita a európske občianstvo (Goňcová 2009: 122), resp. či sú predpoklady (politické, kultúrne, občianske, sociálne) pre relatívne rýchle vytvorenie obsahov týchto štátotvorných pojmov.

Pri politicky unáhlenej transformácii EÚ do federálneho štátotvorného konceptu (najfrekvencovanejšie pracovné názvy: Európa národov, Európsky nadnárodný štát, Spojené európske národy) by sa mohli spustiť niektoré politicky nežiadúce javy. Napríklad výrazným spôsobom by sa mohli oslabiť terajšie politické hranice štátnopolitických útvarov, čo sa považuje za rizikový faktor pozitívneho vývoja v oblasti medzietnickej komunikácie, resp. medzikultúrnej tolerancie. Súčasne by mohli vzniknúť podmienky pre uskutočnenie cieľov politickej agendy mnohých primordiálnych resentmentov: idey starého (veľkého) národa, resp. otvorenie otázok vytvárania autonómnych štruktúr na etnickom základe, čo možno považovať za priamu cestu etnizácie európskej spoločnosti, za začiatok nových etnicko-kultúrnych separatizmov, narušenia medzikultúrneho dialógu, princípu rovnosti príležitostí, pluralitnej verejnej diskusie o spôsobe prehlbovania občiansko-politickej a sociálno-ekonomickej európskej integrácie. Pre skupinovo definované politiky s etnicko-teritoriálnymi nárokmi by sa mohol utvoriť realizačný priestor, ktorý v konečnom dôsledku môže nastoliť otázku dezintegrácie európskeho politického spoločenstva. Uvedená politická koncepcia by mohla v prípade silných vonkajších (napríklad vojenský konflikt), resp. vnútrofederálnych (napríklad výrazné spory v interregionálnej politike) podnetov viesť nielen k neadekvátnym formám prejavov etnického sebauvedomenia, ale aj k tvorbe, resp. renesancii obranných integračných reflexov malých národov postavených na politických, resp. etnicko-kultúrnych ideách.

Príkladom takéhoto politicky veľmi problematického konceptu tvorby federálnej štátnej entity boli niektoré postsocialistické štáty (Československá socialistická republika, Juhoslovenská socialistická federatívna republika), ktoré realizovali v socialistickej etape svojho vývoja federálny model štátnopolitického usporiadania. Hoci tento model sa líšil od demokratickej formy federálneho štátnopolitického usporiadania multietnickej spoločnosti, je dobré si ho pripomenúť, lebo otvoril univerzálny problém riadenia etnických procesov v podmienkach federálneho typu štátnosti (Kučera 1995: 4-10). Uvedené štáty prešli obdobím etnicko-teritoriálnej socialistickej federácie, kde sa rozvíjala dvojité politická identita – k štátu a národu. Štátna identita bola zabezpečovaná politicko-ideologickými a mocenskými nástrojmi a etnická (národná, národnostná) identita zasa etnicko-kultúrnymi nástrojmi.

Odstránením politicko-ideologických a mocenských nástrojov sa uvoľnil priestor pre etnicko-kultúrno-emancipačnú a etnicko-teritoriálnu mobilizáciu. Tam, kde sa nekryli etnicko-kultúrne hranice s etnicko-teritoriálnymi hranicami vznikli spory, ktoré vyústili do rozličných prejavov nacionálnej neznášanlivosti, v prípade bývalej Juhoslávie mali etnické konflikty až krajne nacionalistické, resp. vojnové dôsledky. Doznenie tohto transformačného procesu malo za následok vznik kosovsko-srbskému problému, ktorý sa dodnes nevyriešil. Vznik Kosovskej republiky ako čiastočne uznaného štátu je príkladom na to, ako na území multietnického federálneho štátu môže jedna národnostná menšina vyhlásiť nezávislosť na väčšinovom štátotvornom národe a nárokovať si na štátnu jednotku medzinárodného práva. V prípade federálneho modelu EÚ by sa tento problém mohol vyriešiť zásahmi federálneho štátu, avšak problémy nacionalistickej povahy (spory v medzietnickej komunikácii a v medzikultúrnej harmonizácii vzťahov medzi občanmi kosovskej a srbskej národnosti) by pretrvávali v latentnej podobe dlhé časové obdobie.

5 KONFEDERÁLNY ŠTÁTOTVORNÝ KONCEPT EÚ

Integrácii EÚ je, podľa nás, primeranejší moderný konfederálny princíp s federálnymi prvkami na spôsob flexibilnej integrácie, založenej na medzivládnej spolupráci. Vyplýva to najmä z jedného podstatného faktu, že Európa nemá, na rozdiel napríklad od USA, víziu dominantného národa. EÚ ako politický celok je spojením starých historických národov, národných štátov a moderných civilizačných integračných ideí. Etnická (osobitne národná) identita je popri náboženskej identite najsilnejšou identitou, ktorú možno na určitý čas potlačiť, ale nie odstrániť z vedomia európskych etnických spoločenstiev. Kultivácia národného štátu nie je len vecou štátotvorného národa, ale jeho občanov, celého politického národa, v ktorom je prítomná nielen nacionalita viazaná na občianstvo ako integrujúci princíp, ale aj rozličné druhy tradičných kolektívnych emocionálnych identít, vrátane autonomizačných politických požiadaviek.

Vychádzajúc zo súčasného stavu konfederálneho modelu EÚ treba zdôrazniť, že vo veľkej miere rešpektuje osobitosti etnogenézy európskych národov a štátov, ich jazykovú rôznosť a ďalšie etnicko-identifikačné znaky národných kultúr a štátov. Vďaka prijatej legislatíve v EÚ a následne v jednotlivých členských štátoch EÚ v oblasti menšinovej politiky (Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov 2022; Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín 160/1998 Z.z., Akčný plán predchádzania...2022) môže každý národný multietnický štát EÚ pozitívne ovplyvňovať vývoj národnej identity, moderného vlastenectva, menšinových procesov, ale aj vývoj etnicko-kultúrnych charakteristík národnostných menšín, úspešne riešiť etnický radikalizmus a jeho prejavy, či napríklad dilemu medzi rozvojom etnicko-kultúrnej identity individuálnych príslušníkov menšín a ich občiansko-politickou a sociálno-ekonomickou integráciou do politického spoločenstva členských štátov EÚ. Tieto štáty navyše disponujú

flexibilnými politickými, inštitucionálnymi a administratívnymi nástrojmi na realizáciu opatrení zaisťujúcich nediskrimináciu týchto menšín.

Napriek pozitívnemu nastaveniu vzťahov medzi EÚ a jej členskými štátmi existujú rozličné druhy disharmónií medzi etnickými (národnými, národnostnými) faktormi a občianskym princípom (Dueach, 2016; Taggart, - Szczepiak, 2001). Potvrdzujú to príklady z krízového riešenia problémov koronakrízy³. Aj súčasné riešenia krízy na trhu s energiami v priestore EÚ, ale najmä problémy s harmonizáciou postojov jednotlivých členských štátov EÚ k vojenskému konfliktu na Ukrajine (Krastev - Leonard 2022) je ukazovateľom skôr slabosti ako politickej sily konfederálneho princípu jednoty a súdržnosti štátov EÚ.

Za dôležité z hľadiska vzťahov medzi EÚ a jej členskými štátmi považujeme efektívne nastavenie riešení geopolitických, politicko-psychologických a právno-administratívnych otázok interregionálnej spolupráce, resp. otázok tvorby politických participačných práv regiónov na nadnárodnej úrovni, ktoré majú predpoklady rozvinúť okrem hospodárskej spolupráce aj ľudský etnicko-identifikačný pluralizmus a zabrániť regionálnym etnickým napätiam a konfliktom. Ide o cestu, ktorá môže byť prínosná najmä pre uvedené štáty v tejto krízovej etape integračných vzťahov EÚ. Zdôrazňuje totiž občiansky rozmer národného štátu a koncepciu spoločnosti založenú na politicky utvorenej zmluvnej legitimitate viacerých identít. Zároveň je to cesta rozvojovej trajektórie, súťaživosti, koordinácie, partnerstva a spolupráce. Túto cestu ešte v roku 2006 priorizovalo Rakúske predsedníctvo EÚ (Priority Rakúskeho predsedníctva EÚ / január – jún 2006). Namiesto dovtedajších politických geokonceptov strednej Európy sa precizoval nový pojem – Európska susedská politika, ktorá nespočíva v posilňovaní obrannej stratégie malých európskych národov bez ohľadu na ich geografickú a geopolitickú polohu, ale v integrácii krajín východnej Európy a Stredomoria do spoločného európskeho priestoru nachádzajúcich sa v rozličných etapách demokratizačného procesu.

Ďalšia reformná politika EÚ – Politika súdržnosti (Úvod do politiky súdržnosti 2014 – 2020, Politika súdržnosti 2021 – 2027) – je primárne zacielená na zníženie rozdielov medzi bohatými a menej bohatými regiónmi EÚ, pričom osobitne má byť určená na zvýšenie zamestnanosti mladých ľudí a nízkej úrovne vzdelania, na zmenu klímy a prijímania a integrácie migrantov. Uvedený spôsob prístupu EÚ k zaostalejším regiónom, medzi ktorými sú aj

³ Upozornili by sme na situáciu, keď si štáty EÚ začali vytvárať vlastné opatrenia proti šíreniu koronavírusu. Tie boli v protiklade s princípom integračnej politiky Európskej únie, Európskej susedskej politiky a interregionálnej spolupráce. Výsledkom boli nekoordinované opatrenia a sťažovanie exportu zdravotníckeho tovaru na COVID-19 na hraniciach štátov EÚ, pričom rozhodnutia niektorých štátov pripomínali situáciu z politiky vojnového obdobia. Zlyhanie tejto spolupráce malo nielen vnútroštátny politický rozmer, ale aj medzinárodný rozmer politiky EÚ. Mnohé štáty EÚ si sťažovali, že Európska komisia neskoro zareagovala na epidémiu koronavírusu, lebo Brusel nebol legislatívne pripravený na tento vážny zdravotný problém (Gbúrová – Dobias 2020: 134-136).

regióny strednej a východnej Európy, predpokladá skvalitňovanie demokratického prostredia a v rámci neho odstraňovanie rizikových spôsobov riešenia menšinovej problematiky.

ZÁVER

EÚ vo svojom doterajšom pôsobení oslabilá traumatizujúcu silu štátnych hraníc národných štátov, vytvorila priestor pre adaptáciu prirodzených euroregiónov, posilnila demokratické mechanizmy, občiansky samosprávny princíp, interkulturalizmus a multikulturalizmus, umožnila vznik občianskych podôb patriotizmu (vlastenectvo „globálnych“ či „malých vlastí“ – miestnych, regionálnych, rodinných, profesionálnych, klubových a i.). Intenzívne pracuje na vytvorení spoľahlivých a účinných obranných politických mechanizmov, ktoré by potláčali revitalizáciu rozličných druhov tradičných kolektívnych emocionálnych identít, krajných primordiálnych etnicko-kultúrnych prejavov, sofistikovaných etnicko-politických diskurzov, rozličných foriem falošnej nacionálnej psychológie a iných negatívnych javov brániacich modernite medzietnickej a medzištátnej komunikácie. EÚ chce byť moderným civilizačným priestorom, preto nacionalitu viaže na aktívne, inkluzívne a participatívne občianstvo ako integrujúci občiansky princíp, ktorý stabilizuje politické spoločenstvo, zrovnoprávňuje všetkých jeho príslušníkov bez ohľadu na etnické a iné rozdiely. Občianska rovnosť posilňuje etnický pluralizmus, multikulturalizmus, mnohodimenzionálnu občiansku identitu, civilizované formy patriotizmu, miestnu demokraciu, decentralizáciu politickej moci (Machalová a kol. 2001) i globálnu mobilitu všetkých oblastí života (King - Schneider 1991). Súčasne tlmí autonomizačné politické požiadavky a iné politické podoby separatizmov minorít a nátlakových nacionalistických skupín. Naznačili sme, že konfederálny politický princíp s využitím určitých prvkov federálneho usporiadania je perspektívnou víziou politického a inštitucionálneho vývoja EÚ z hľadiska riešenia problémov etnicity. Podmienkou je, aby bol schopný „sklíbiť“ administratívnu dimenziu s duchovnou dimenziou“ (Plešu 1999: 54), aby EÚ bola priestorom fungujúcich stratégií trhovej ekonomiky a kultúrnej „polyfónie“ (Arendtová, 1994, s. 53), aby bol kvalitnejšie nastavený vzťah medzi EÚ a jej členskými štátmi pomocou právnych, mocenských a diskurzívnych nástrojov, aby nová legislatíva v oblasti etnického a občianskeho potenciálu občanov EÚ skvalitnila etický a hodnotový rozmer straníckej politiky v členských krajinách EÚ. Vízia federálnej EÚ z pohľadu rozvoja konsenzuálnej demokracie a v jej rámci rozvoja ľudskej identifikačnej mnohorozmernosti, ktorá sa rozvinula v politickom prostredí EÚ po schválení Lisabonskej zmluvy, môže mať z dôvodov, ktoré sme uviedli, veľmi komplikovanú realizačnú podobu. Napriek tomu, cesta k nej je teoreticky i realizačne otvorená. Je to z dôvodu, že sme v priestore tvorby vysokej kvality demokratického zriadenia EÚ. Tvorba takejto demokracie, ako zdôrazňuje svetovo známy taliansko-americký politológ Giovanni Sartori, je výsledkom interakcie ideálov a reality, ktorá ju formuje, tlakom toho, čo by malo byť, a odporu toho, čo je“ (Sartori 1993: 10).

Zoznam použitej literatúry

- ARENDTOVÁ, H. (1994): *Krize kultury*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0424-4.
- ASH, T. G. (2002): Európsky orchester. In: *Os* 6/01, 2002, 3-5.
- BAČOVÁ, V. (2000): *Súčasný smery v psychológii. Hľadanie alternatív pozitivizmu*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Prešov: FF PU Prešov. ISBN 80-8888-581-7.
- BIELA KNIHA O BUDÚCNOSTI EURÓPY (2020). In: [online] [Retrieved jún 30, 2025] Available at: <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/news/biela-kniha-o-buducnosti-eu-v-kocke/>. https://eurlex.europa.eu/content/news/white_paper.html?locale=sk; <https://eurlex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=COM:2017:2025:FIN>.
- BYSTRICKÝ, V. (2008): Problémy integrácie a bezpečnosti v 30. rokoch 20. storočia. In: *Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí*. Zborník. Marušiak, J. – Sládek, K. – Zelenák, P. (eds.). Bratislava: Ústav politických vied SAV, Veda, 126-135. EAN 9788022410007.
- ČAMBÁLIKOVÁ, M. (2015): *Občan, občianstvo a práca na prahu 21. storočia*. In: G. Eštok R. – Geffert R. – Bzdilová (eds.). *Ľudské práva. Kam kráčaš demokracia. Košické politologické dialógy*. Politologický zborník 4. Košice: Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 87-96. ISBN 978-80-8152-417-2.
- INTEGRAČNÉ A DEZINTEGRAČNÉ PROCESY V STREDNEJ EURÓPE V 20. STOROČÍ. Zborník. Marušiak, J. – Sládek, K. – Zelenák, P. (eds.). Bratislava: Ústav politických vied SAV, Veda, s. 126 – 135. EAN 9788022410007.
- DUEACH, F. (2016): *Public Opinion towards the EU: Triumphalism, Euroscepticism or Banal Representations?* Newcastle, Cambridge Scholars Publishing. Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov. (2022). In: [online] [Retrieved Jún 29, 2025] Available at: https://sk.wikipedia.org/wiki/Eur%C3%B3pska_charta_region%C3%A1lnych_alebo_men%C5%A1inov%C3%BDch_jazykov
- Evropská rada: padesát let evropských summitů (2022): [anglický preklad]. In: [online] [Retrieved August 25, 2022] Available at : <https://www.consilium.europa.eu/media/31015/qc3111406csc.pdf>.
- FERENČUHOVÁ, B. (2008): *Integračné plány v 20. storočí: malá dohoda a Briandov plán európskej federálnej únie*. [anglický preklad]. In: *Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí*. Zborník. Marušiak, J. – Sládek, K. – Zelenák, P. (eds.). Bratislava: Ústav politických vied SAV, Veda, s. 100–107. EAN 9788022410007.
- GBÚROVÁ, M. (2000). *Na ceste k politike štandardu*. Prešov: Slovacontact. ISBN 80-968202-5-7.
- GBÚROVÁ, M. (2019): *Biela kniha o budúcnosti Európy – scenáre, závery*. In: Koziak, T. – Ruman, J. – Šutajová, J. (eds.): *Kam kráčaš demokracia Košické politologické dialógy*. Politologický zborník 9. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 11-26. ISBN 978-80-8152-732-6.

- GBÚROVÁ, M. - DOBIAŠ, D. (2020): Open society. A political projekt of the modern world or a productive metafor in the intellectual tradition of the search for better man and the world? Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice Faculty of Arts. ISBN 978-80-8152-746-2.
- GEERTZ, C. (1994): Primordial and Civic Ties. In: Nationalism. J. Hutchinson & A. D. Smith, (eds.) Oxford – New York, Oxford University press, 29-34. ISBN 9780192892607.
- GONĚC, V. (2002): Od „malé“ Evropy k „velké Evropě“. 1. Brno: Brněnské centrum evropských studií. ISBN 80-210-3016-X.
- GONĚC, V. (2003): Od „malé“ Evropy k „velké Evropě“. 2. Brno: Brněnské centrum evropských studií. ISBN 80-210_3255-3.
- GONĚC, V. (2004): Za sjednocenou Evropu. Z myšlenek a programů Huberta Ripky. Brno: Brněnské centrum evropských studií, Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3521-8.
- GONĚCOVÁ, M. (2009): Evropská občanská společnost – evropský sen? In: Evropská integrace: budování nové Evropy? Zborník. Gbúrová, M. – Goňcová, M. – Goněc, V. – Lysý, J. (eds.). Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5018-1.
- IVANIČKOVÁ, E. (2008): Britské predstavy v čase 2. svetovej vojny o povojnovej integrácii strednej a juhovýchodnej Európy In: Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí. Zborník. Marušiak, J. – Sládek, K. - Zelenák, P. (eds.). Bratislava: Ústav politických vied SAV, Veda, 170-180. EAN 9788022410007.
- KING, A. - SCHNEIDER, B. (1991): První globální revoluce. Bratislava: Bradlo 1991.
- KOZIAK, T. (2003): Federálna únia a britské projekty európskej integrácie do roku 1945. Prešov: Slovacontact. ISBN 8088876117, 9788088876113.
- KRASTEV, I. – LEONARD, M. (2022): The crisis o European Security: What Europeans think about war in Ukraine. [online]. Available at: <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-of-european-security-what-europeansthink-about-the-war-in-ukraine/> [Accessed 23. June. 2025].
- KREJČÍ, O. (2016). Geopolitika stredoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy. Praha: Profesional Publishing. ISBN 978-80-7431-161-1.
- KREJČÍ, O. (2021): Mezinárodní politika. Praha: Ekopress. ISBN 978-80-87865-63-7.
- KUČERA, R. (1995): Nebezpečí nového nacionalismu. Střední Evropa, 52/1995, 4-10.
- MACHALOVÁ, T. a kol. (2001): Lidská práva proti rasismu. Brno: Doplněk, 16-57. ISBN 80-7239-099-6.
- MÜLLER, K. (2003): Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska. 2. vyd. Praha: Triton. ISBN 80-7254-387-3.
- NATIONALISM (1994): Hutchinson, J. - Smith, A. T. (eds). New York: Oxford University Press. ISBN, 0192892606, 9780192892607.
- NOVOSAD, F. (1991): Komplementarita národného a občianskeho. In: *Národy, národnosti a etnické skupiny v demokratickej spoločnosti*.

- Zborník. Bratislava-Praha: Filozofický ústav SAV, Filozofický ústav ČSAV, 93-99. ISBN 8070070226 (brož.).
- LISABONSKÁ ZMLUVA. (2022) In: [online] [Retrieved August 29, 2024] Available at : <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/sk/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>.
- PLEŠU, A. (1999): Európsky patriotizmus. Os, jún 1999/6, 54-55.
- POLITIKA SÚDRŽNOSTI 2021 – 2027. In: [online] [Retrieved jún 20, 2025] Available at : https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/05-02-2023-eu-cohesion-policy-2021-2027-programmes-expected-to-create-1-3-million-jobs-in-the-eu_sk.
- RÁMCOVÝ DOHOVOR NA OCHRANU NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN 160/1998 Z.z., Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie, Základné práva a občianstvo. (2022). In: [online] [Retrieved jún 29, 2025] Available at: Ľudské práva a národnostné menšiny, Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín 160/1998 Z.z. (gov.sk). (27. 8. 2022).
- RÍMSKA ZMLUVA /EHS/ (2022): In: [online] [Retrieved jún 20, 2025] Available at : <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/sk/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>.
- ROŠKO, R. (1995): Smer moderné občianstvo. Bratislava: Sociologický ústav SAV. ISBN 0049-1225.
- SARTORI, G. (1993): Teória demokracie. Bratislava: Archa. ISBN 8071150495.
- SCHENGENSKÁ DOHODA A SCHENGENSKÝ DOHOVOR (2022): In: [online] [Retrieved máj 22, 2025] Available at : <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/glossary/schengen-agreement-and-convention.html>.
- SMK – *VOLEBNÁ PROGRAM 2006-2010* .(2012): In: [online] [Retrieved August 2, 2012] Available at: www.smk.sk.
- SÝKORA, P. (2004): Národný štát v integrácii. In: Slovensko Európe – Európa Slovensku. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 10.-11. 10. 2003 v Bratislave. Ballon. P. - Cingel, J. - Bambúchová, L. - Kisely, I. Banská Bystrica: Euroatlantické centrum. ISBN 123456789.
- UHER, J. (1992): Občiansky a národný princíp v súčasnej spoločnosti. In: Slovensko a systémové zmeny v spoločnosti. Zborník. Zväzok I. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 72-76. ISBN 80-267-2045-8.
- TAGGAR, P. - SZCZERBIAK, A. (2001): Parties Position and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe. Opposing Europe Research Network Working Paper, No.2, 1-39.
- TEORETICKÉ PRÍSTUPY K IDENTITÁM A ICH PRAKTICKÉ APLIKÁCIE (2005): Zborník. Marušiak, J. - Ferencová, M. (eds.). Bratislava: Ústav politických vied SAV. ISBN 80-224.0843-3.
- TONKOVÁ, M. (2008): Nad súčasnými otázkami o komunistických koncepciách a predstavách o integrácii východnej Európy po druhej svetovej vojne. In: Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe

- v 20. storočí. Zborník. Marušiak, J. - Sládek, K. - Zelenák, P. (eds.). Bratislava: Ústav politických vied SAV, 107-117. EAN 9788022410007.
- ÚVOD DO POLITIKY SÚDRŽNOSTI 2014 – 2020. (2014). In: [online] [Retrieved jún 29, 2025] Available at: [basic_2014_sk.pdf](#) (gov.sk).
- VOLBY DO EURÓPSKEHO PARLAMENTU (2022). In: [online] [Retrieved jún 30, 2025] Available at https://www.europarl.europa.eu/slovakia/sk/informacie_o_eu/ep_volby_2019.html.
- ZMLUVA O EURÓPSKEJ ÚNII (ZEÚ) / MAASTRICHTSKÁ ZMLUVA (1992). In: [online] [Retrieved jún 5, 2025] Available at : <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/sk/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>.

Marcela Gbúrová is a professor at Department of Political Science at the Faculty of Arts at Pavol Jozef Šafárik University in Košice.
[e-mail: marcela.gburova@upjs.sk]

Studies

VPLYV REGULÁCIE DIGITÁLNEJ POLITICKEJ REKLAMY V EÚ

IMPACT OF REGULATING DIGITAL POLITICAL ADVERTISING IN THE EU

Tímea VALJENTOVÁ

Abstract

Digital political advertising has become a significant tool of political communication within the European Union, offering new opportunities as well as challenges for democratic processes. This paper examines the impact of regulating digital political advertising, particularly the Transparency and Targeting of Political Advertising Regulation (TTPA) and the European Media Freedom Act (EMFA), on political communication, transparency, and citizen trust. We analyze how these legislative measures increase the obligations of political actors and online platforms, enhance transparency in campaign financing, and limit the risks associated with microtargeting and misuse of personal data. At the same time, we identify the regulation's weaknesses, such as the administrative complexity of implementation, potential circumvention of rules, and limited effectiveness regarding unpaid content. From our perspective, the regulation represents a step in the right direction, fostering a culture of transparency and accountability; however, its success will depend on practical enforcement, adaptability to technological developments, and the ability to prevent creative circumvention by political actors.

Keywords: *digital political advertising, European Union, regulation, transparency, microtargeting, TTPA, EMFA, disinformation, democratic legitimacy*

ÚVOD

Digitálna politická reklama sa v posledných rokoch stala bežnou súčasťou volebných kampaní aj každodennej politickej komunikácie. Strany, kandidáti a rôzne záujmové skupiny využívajú online priestor na cieľené oslovenie voličov, čo prináša nové možnosti, ale aj problémy. Kým kedysi bolo zrejmé, kto stojí za politickým odkazom, v digitálnom prostredí to už často neplatí.

S rastúcim vplyvom sociálnych sietí sa ukázalo, že politická reklama na internete môže ovplyvniť verejnú mienku oveľa rýchlejšie a v oveľa väčšom rozsahu, než si spoločnosť spočiatku uvedomovala. Objavili sa otázky, kto platí za tieto kampane, ako sa využívajú osobné údaje používateľov a či sú pravidlá spravodlivé pre všetkých aktérov.

Európska únia preto začala hľadať spôsob, ako túto oblasť lepšie upraviť. Cieľom nie je obmedziť slobodu prejavu, ale nastaviť jasné a zrozumiteľné pravidlá, ktoré posilnia transparentnosť a dôveru vo volebný proces. Tento príspevok sa zameriava na to, ako môže regulácia digitálnej politickej reklamy ovplyvniť fungovanie demokracie v EÚ a aké výzvy prináša do praxe.

1 REGULÁCIA POLITICKEJ REKLAMY V EURÓPSKEJ ÚNII

Politická reklama má v demokratických systémoch nezastupiteľné miesto, pretože umožňuje stranám a kandidátom komunikovať svoje postoje, informovať občanov a podnecovať ich k účasti na verejnom živote. S nástupom digitálnych platforiem sa však spôsob, akým sa politické posolstvá šíria, zásadne zmenil. Kým tradičné médiá podliehali prísnejším pravidlám dohľadu, online prostredie prinieslo nové výzvy v oblasti transparentnosti, financovania a ochrany osobných údajov.

Európska únia preto v roku 2024 prijala nariadenie o transparentnosti a cílení politickej reklamy, ktoré vstúpi do plnej platnosti v októbri 2025. Cieľom tejto legislatívy je posilniť postavenie občanov, chrániť ich súkromie a zabezpečiť rovnaké podmienky pre všetkých účastníkov politickej súťaže v digitálnom priestore. Jedným z hlavných prvkov nariadenia je požiadavka, aby každá politická reklama bola jasne označená a aby bolo zrejmé, kto ju financuje. Reklamy musia obsahovať aj oznámenie o transparentnosti, ktoré uvádza účel kampane, použité metódy cílenia a finančné informácie. Týmto spôsobom sa má zamedziť skrytému ovplyvňovaniu voličov a zneužívaniu dát. Osobitná pozornosť sa venuje ochrane osobných údajov. Zákon zakazuje využívať citlivé dáta, ako sú politické názory, náboženstvo či etnický pôvod, a výrazne obmedzuje prácu s údajmi neplnoletých používateľov. Cílenie reklamy na základe osobných informácií je možné len s výslovným súhlasom dotknutej osoby. Dôležitým nástrojom na kontrolu transparentnosti je archív online politickej reklamy, ktorý bude spravovaný na úrovni EÚ. Každé politické oznámenie publikované online sa v ňom bude musieť uchovávať po dobu siedmich rokov, pričom verejnosť bude mať možnosť tieto informácie vyhľadávať. EÚ zároveň reaguje na rastúce obavy zo zahraničného zasahovania do volieb. Počas volebných kampaní budú môcť zadávať politickú reklamu len subjekty usadené v EÚ alebo jednotlivci, ktorí sú jej občanmi. Týmto krokom sa má predísť manipulácii zo strany zahraničných aktérov. Poskytovatelia služieb spojených s politickou reklamou, ako sú marketingové agentúry, online platformy či influenceri, budú mať povinnosť viesť záznamy o svojej činnosti a dodržiavať zásady náležitej starostlivosti. Porušenie pravidiel môže viesť k finančným sankciám až do výšky šiestich

percent z celosvetového ročného obratu. Bez účinnej regulácie by politická reklama na internete zostala netransparentná, čo by vytváralo priestor pre šírenie dezinformácií, manipuláciu verejnej mienky a nerovnosť v prístupe k informáciám. Digitálne profilovanie, ktoré využíva údaje o správaní používateľov, umožňuje mimoriadne presné cielenie politických posolstiev. To síce zvyšuje efektivitu kampaní, no zároveň oslabuje schopnosť občanov rozpoznať, kedy a kým sú ovplyvňovaní. Prijaté pravidlá preto predstavujú pokus o vyváženú dvojstranu: slobody politickej komunikácie a ochrany demokratickej integrity. Ich úspech bude závisieť od toho, ako dôsledne sa podarí ich uplatňovanie v praxi naprieč členskými štátmi (Council of the European Union, 2024).

2 TRANSPARENTNOSŤ BEZ ZODPOVEDNOSTI: LIMITY EURÓPSKEJ REGULÁCIE POLITICKEJ REKLAMY

V apríli 2024 nadobudlo účinnosť nové nariadenie Európskej únie o transparentnosti a cílení politickej reklamy (Political Advertising Regulation – PAR). Jeho hlavným cieľom je zabezpečiť transparentné, dôveryhodné a bezpečné digitálne prostredie, v ktorom sa politická komunikácia uskutočňuje férovou a bez skrytej manipulácie. Nariadenie vzniklo ako reakcia na narastajúce zneužívanie osobných údajov v politických kampaniach, ktoré sa stali obzvlášť viditeľné po afére Cambridge Analytica. Tento prípad ukázal, ako môžu byť dáta zo sociálnych sietí použité na presné a nenápadné ovplyvňovanie voličov, bez ich vedomia a bez možnosti obrany. Autori Randall Stephenson, Johanna Rinceanu a Marc André Bovermann poukazujú na to, že napriek ambicióznemu cieľu má nová európska regulácia množstvo slabých miest. Hlavný problém spočíva v tom, že PAR síce posilňuje transparentnosť, no nedokáže zabezpečiť skutočnú zodpovednosť a kontrolu nad tým, ako sa digitálne dáta využívajú. Inými slovami, ukazuje, kto reklamu financuje, ale nie vždy bráni tomu, aby bola reklama používaná manipulatívnym spôsobom. Kľúčovým pojmom v tejto súvislosti je politické mikrocílenie. Ide o sofistikovaný spôsob digitálneho ovplyvňovania, pri ktorom sú používateľom zobrazované personalizované správy vytvorené na základe analýzy ich osobných údajov, záujmov, správania či psychologického profilu. Takáto reklama nepracuje s vedomým rozhodovaním voliča, ale zameriava sa na jeho emócie a zraniteľnosť.

Autori upozorňujú, že mikrocílenie je formou online manipulácie, ktorá presahuje hranice bežnej politickej komunikácie a zasahuje do autonómie jednotlivca. Problémom je aj to, že väčšina súčasných právnych rámcov stále vychádza zo zastaraného vnímania ochrany súkromia. Tradične sa predpokladá, že ak používateľ zverejní svoje údaje na internete, dobrovoľne sa vzdáva časti svojej ochrany. Tento prístup však nereflektuje realitu digitálneho prostredia, v ktorom sa údaje nielen zhromažďujú, ale aj neustále kombinujú, analyzujú a predávajú ďalším subjektom. Tým vzniká obrovská mocenská nerovnováha medzi jednotlivcom a technologickými platformami. Autori preto zdôrazňujú, že kľúčom k ochrane občanov nie je len formálny

súhlas so spracovaním údajov, ale skôr ich informovaný súhlas – podobne ako v medicíne. Používateľ by mal mať právo poznať nielen to, komu svoje dáta poskytuje, ale aj to, akým spôsobom môžu byť tieto informácie ďalej spracované a aké riziká z toho vyplývajú. Len tak možno hovoriť o skutočne slobodnom rozhodnutí. Nariadenie PAR zavádza viacero opatrení, ktoré majú zvýšiť dôveru vo volebný proces. Vyžaduje, aby bola každá politická reklama jasne označená a sprevádzaná informáciou o tom, kto je jej zadávateľom a aké metódy cielenia použil. Okrem toho má vzniknúť európska databáza politických reklám, ktorá umožní verejnosti kontrolovať, kto a v akom rozsahu ovplyvňuje voličov v online priestore. PAR tiež obmedzuje spracúvanie citlivých údajov, zakazuje mikrocielenie detí a stanovuje prísne sankcie pre subjekty, ktoré pravidlá porušia – pokuty môžu dosiahnuť až šesť percent z celkového obratu spoločnosti. Napriek týmto opatreniam sa v nariadení nachádza zásadná medzera. PAR sa totiž nevzťahuje na neplatený obsah, ktorý politici alebo politické strany zverejňujú na svojich osobných profiloch na sociálnych sieťach. To znamená, že značná časť politickej komunikácie sa môže vyhnúť kontrole transparentnosti. Ako príklady autori uvádzajú prípady z Nemecka a Rumunska, kde niektorí kandidáti využívali TikTok a iné platformy na obchádzanie oficiálnych pravidiel kampane. Takéto praktiky nielenže narúšajú rovnosť súťaže, ale zároveň posilňujú populistické tendencie a podkopávajú dôveru vo volebný proces. Diskusia o mikrocielení má aj zásadný filozoficko-právny rozmer. Regulácia politickej reklamy sa dotýka samotnej podstaty slobody prejavu, ktorá je jednou zo základných hodnôt demokratickej spoločnosti. Zásah do politickej komunikácie preto musí byť mimoriadne opatrný, aby sa neprehradol priestor legítimnej diskusie. Na druhej strane, ako upozorňujú autori, nemožno bezvýhradne považovať mikrocielenie za „slobodu prejavu“. Ide skôr o technologický proces, ktorý manipuluje tok informácií a tým aj spôsob, akým ľudia formujú svoje názory. Záver autorov je preto pomerne kritický. Podľa nich PAR predstavuje len čiastočný krok správnym smerom. Posilňuje transparentnosť, no bez účinného mechanizmu zodpovednosti zostáva riziko zneužívania vysoké. Pokiaľ sa nepodarí dôkladnejšie pochopiť povahu mikrocielenia, jeho vplyv na demokratické procesy a psychologické správanie voličov, ostane regulácia skôr symbolickým gestom než skutočnou ochranou demokracie (Stephenson, Rinceanu, Bovermann, 2025).

Tabuľka 1 poskytuje prehľad odhadovaných výdavkov politických strán alebo skupín s najvyššími nákladmi na digitálnu politickú reklamu v jednotlivých členských štátoch Európskej únie v období od 30. apríla do 29. mája 2024. Údaje sú rozdelené podľa dvoch hlavných digitálnych platforiem – Meta (Facebook a Instagram) a Google (vyhľadávanie a YouTube) – čo umožňuje porovnať, kde politickí aktéri investujú do online kampaní najviac. Z tabuľky vyplýva, že najvyššie výdavky na digitálnu reklamu boli zaznamenané v Maďarsku, kde politické subjekty investovali približne 600 000 € na platforme Meta a 230 000 € na Google.

Naopak, v niektorých krajinách, ako sú Francúzsko, Portugalsko či Chorvátsko, boli investície výrazne nižšie, často len niekoľko tisíc eur.

Niektoré krajiny, napríklad Grécko či Litva, vykazujú nerovnomerné rozloženie výdavkov medzi platformami, čo naznačuje preferenciu konkrétnej platformy pre politickú komunikáciu. Tabuľka zároveň ilustruje rastúci význam digitálnych platforiem pre politické kampane v EÚ a ukazuje, že investície do online reklamy sa výrazne líšia medzi členskými štátmi, čo môže odrážať veľkosť trhu, technologickú penetráciu alebo politickú stratégiu jednotlivých strán. Tento prehľad je dôležitý pre pochopenie toho, ako sa politické posolstvá cielené online šíria a ako sa mení krajinný profil digitálnej politickej komunikácie.

TABUĽKA 1 Výdavky politických strán na digitálnu politickú reklamu v krajinách EÚ (30. apríl – 29. máj 2024)

Krajina	Meta (€)	Google(€)
Maďarsko	600 000	230 000
Belgicko	300 000	120 000
Nemecko	230 000	100 000
Rumunsko	180 000	95 000
Švédsko	150 000	80 000
Rakúsko	130 000	70 000
Taliansko	110 000	60 000
Bulharsko	100 000	55 000
Grécko	80 000	200 000
Španielsko	70 000	110 000
Poľsko	65 000	95 000
Fínsko	60 000	85 000
Írsko	55 000	70 000
Slovensko	50 000	60 000
Dánsko	40 000	45 000
Malta	35 000	40 000
Holandsko	30 000	65 000
Česko	25 000	35 000
Slovinsko	20 000	30 000
Estónsko	18 000	22 000
Litva	15 000	60 000
Cyprus	12 000	10 000
Luxembursko	10 000	8 000
Lotyšsko	8 000	7 000
Chorvátsko	6 000	5 000
Portugalsko	5 000	4 000
Francúzsko	4 000	3 000

Zdroj: Consilium. (2024). *Regulating political advertising in the EU.*

3 DOPADY DIGITÁLNEJ POLITICKEJ REKLAMY NA KVALITU DEMOKRACIE

Rozmach sociálnych sietí a online platforiem výrazne zmenil spôsob, akým politické strany a hnutia oslovujú občanov. Kým kedysi dominovali mítingy, oslovenie médií a klasická reklama, dnes čoraz viac kampaní stojí na práci s dátami, personalizovanom zacielení a rýchlom šírení politických posolstiev na internete. Online reklama dokáže osloviť veľké množstvo ľudí rýchlo a za podstatne nižšie náklady než tradičné formy kampane. S rastom digitálnej politickej komunikácie sa však objavili aj obavy.

Európska únia pracuje na spoločných pravidlách prostredníctvom nariadenia o transparentnosti a cielení politickej reklamy, no jeho plné uplatnenie ešte len príde. Dovtedy majú hlavnú zodpovednosť jednotlivé štáty, ktoré sa snažia ochrániť voľby pred manipuláciou a zásahmi do demokratickej súťaže. Toto sa prejavuje aj v samotnom správaní politických strán.

Výskumy ukazujú, že objem peňazí vložených do online reklamy súvisí nielen s tým, aké pravidlá platia v konkrétnej krajine, ale aj s tým, aké ideové alebo komunikačné stratégie strany využívajú. Najmä pravicové populistické subjekty investujú do digitálnej reklamy viac než ostatní. Spoliehajú sa totiž na to, že sociálne siete im umožnia komunikovať s voličmi napriamo, bez sprostredkovania médiami. Tento trend sa zreteľne prejavuje v krajinách, kde sú pravidlá pre digitálnu reklamu voľnejšie alebo sa dajú ľahko obísť. Príklady Maďarska či Švédska ukazujú, že v takom prostredí rastú výdavky na online kampane najmä u strán, ktoré stavajú na intenzívnej komunikácii v digitálnom priestore. Zaujímavé však je, že prísnejšie pravidlá nemusia automaticky znamenať menej reklamy. V niektorých prípadoch strany naopak zvyšujú výdavky, pretože sa snažia obmedzenia vykompenzovať, napríklad presnejším zacielením alebo väčším objemom kampaní. K tomu dochádza najmä tam, kde síce zákony existujú, ale ich uplatňovanie nie je dostatočne dôsledné. Úplne opačná situácia nastáva v krajinách, kde majú politické strany zabezpečený férový prístup do médií. Ak sa môžu spoľahnúť na to, že ich názory dostanú primeraný a vyvážený priestor, tlak na platenú reklamu sa prirodzene znižuje. Typickým príkladom je Írsko, kde kombinácia prísnej regulácie a pravidiel pre rovnaké mediálne pokrytie vedie k nižším výdavkom strán na online politickú reklamu. Ukazuje sa, že najúčinnnejším riešením nie je len samotné obmedzovanie politickej reklamy, ale skôr vytvorenie podmienok, v ktorých peniaze nezohrávajú rozhodujúcu úlohu pri oslovovaní voličov. Z pohľadu tvorby politik z toho vyplýva dôležité odporúčanie. Samostatné pravidlá o výdavkoch alebo transparentnosti nemusia byť dostatočné. Najlepšie výsledky dosiahnu opatrenia, ktoré kombinujú viacero aspektov. Ide najmä o jasne definované pravidlá nakladania s politickou reklamou, o transparentné sledovanie výdavkov a zároveň o zaručenie rovnakého prístupu k médiám pre všetkých politických aktérov bez ohľadu na ich finančné možnosti. Takáto kombinácia poskytuje stabilný rámec, ktorý nielen znižuje nerovnováhu medzi stranami s rôznymi rozpočtami, ale aj podporuje dôveru verejnosti v spravodlivosť volebných súťaží. Aj napriek

obmedzeniam súčasných analýz je zrejmé, že správanie politických strán v online priestore je ovplyvnené kombináciou legislatívnych podmienok, miery politickej konkurencie a spôsobov, ako sa strany dokážu dostať k voličom. Niektoré politické subjekty sú preto nútené investovať do digitálnej reklamy oveľa viac, aby zabezpečili svoju viditeľnosť a dosah, zatiaľ čo iné sa môžu oprieť o férový a stabilný mediálny priestor, ktorý im umožňuje komunikovať s voličmi aj pri menšom rozpočte. Z toho vyplýva podstatné zistenie. Ochrana férovosti volieb nespočíva len v obmedzovaní reklamy, ale aj v tom, aby mali všetky politické subjekty rovnakú príležitosť osloviť voličov bez ohľadu na to, aké veľké finančné prostriedky majú k dispozícii. Transparentnosť, férový prístup k médiám a pravidlá o výdavkoch spolu tvoria súdržný systém, ktorý znižuje riziko nerovnováhy, umožňuje lepšiu kontrolu nad volebným procesom a podporuje stabilitu demokratických inštitúcií (Fiore a kol., 2025).

4 EURÓPSKA REGULÁCIA POLITICKEJ REKLAMY: MALÝ ZÁKON, VEĽKÝ ROZRUCH

Európska únia prijala nariadenie o transparentnosti a cílení politickej reklamy TTPA, ktorého cieľom je zvýšiť zodpovednosť a otvorenosť politických kampaní. Tento zákon sa týka všetkých subjektov zapojených do politickej reklamy, teda politických strán, občianskych združení, neziskových organizácií, médií aj jednotlivcov. Každá reklama musí obsahovať presné informácie o sponzorovi, účele kampane, financiách, cieľovej skupine, ako aj o autorovi a samotnom procese jej tvorby či opakovaného zverejnenia. Nové pravidlá sa týkajú všetkých médií, od tradičných novín a televízie až po sociálne siete a digitálne platformy. Napríklad, ak lokálne združenie chce vydať leták podporujúci verejnú záležitosť, musí na ňom umiestniť QR kód, ktorý umožní záujemcom získať všetky potrebné informácie o reklame. Takto sa snaží EÚ zabezpečiť úplnú transparentnosť a kontrolu politických kampaní.

Implementácia TTPA však prináša praktické problémy. Väčšina členských štátov ešte nevybudovala potrebnú infraštruktúru, jednotnú databázu ani vizuálne označenia digitálnych reklám. V Nemecku je zatiaľ len návrh zákona, ktorý určuje, kto môže kontrolovať dodržiavanie pravidiel a uplatňovať sankcie, pričom zodpovednými by mali byť viaceré úrady vrátane federálneho komisára pre volebné otázky a koordinátora digitálnych služieb. Kritici upozorňujú, že dodržiavanie pravidiel môže byť administratívne náročné a niektorí sa obávajú, že by to mohlo obmedziť politickú diskusiu. Napriek tomu zástupcovia EÚ zdôrazňujú, že cieľom je chrániť demokraciu a zabrániť skrytým manipuláciám, ako napríklad platbám influencerov počas prezidentských volieb v Rumunsku. Z legislatívneho hľadiska ide o významnú zmenu systému, ktorá vyvoláva diskusie aj medzi politikmi. Kým niektorí tvrdia, že TTPA môže spomaliť alebo skomplikovať politické kampane, iní pripomínajú, že pravidlá boli prijaté práve na ochranu demokratickej súťaže a transparentnosti kampaní v celej EÚ. Termín účinnosti zákona je stanovený na 10. októbra. Zatiaľ čo príprava členských štátov zaostáva, povinnosti vyplývajúce z TTPA zostávajú záväzné. Každá krajina musí rýchlo zaviesť

opatrenia, ktoré umožnia sledovať politickú reklamu jednotným spôsobom a zabezpečiť, aby bola komunikácia zrozumiteľná a transparentná pre verejnosť (Braun a kol., 2025).

5 PRÁVNE NÁSTROJE EÚ V BOJI PROTI DEZINFORMÁCIÁM

Európska únia sa v posledných rokoch výrazne zamerala na boj proti dezinformáciám a využíva na to kombináciu politických, právnych a strategických opatrení. Medzi hlavné nástroje patrí strategická komunikácia, podpora samoregulácie online platforiem a systémy na zdieľanie informácií medzi členskými štátmi. Zásadným medzníkom bolo prijatie Zákona o digitálnych službách (DSA) v roku 2022, ktorý zaviedol prvé právne povinnosti pre poskytovateľov veľmi veľkých online platforiem a vyhľadávačov, vrátane riadenia systémových rizík spojených s dezinformáciami. Okrem DSA sa v posledných rokoch prijali aj ďalšie legislatívne iniciatívy s cieľom obmedziť šírenie dezinformácií, ktoré však doteraz neboli predmetom veľkej pozornosti: Nariadenie o transparentnosti a cílení politickej reklamy (TTPA) a Regulácia o spoločnom rámci pre mediálne služby na vnútornom trhu (EMFA). Tieto právne predpisy dopĺňajú predchádzajúce opatrenia a prispievajú k ochrane demokracie pred manipuláciou informácií.

Predchádzajúce kroky EÚ proti dezinformáciám začali už v roku 2015, keď Európska rada zaradila tento problém na politickú agendu a odporučila vytvorenie tímu pre strategickú komunikáciu východnej Európy. Tak vznikla East StratCom Task Force, ktorá vytvára kampane zamerané na vysvetľovanie hodnôt EÚ a jej politik, čím reaguje na dezinformácie šírené externými aktérmi. V nasledujúcich rokoch, konkrétne v rokoch 2016 a 2017, EÚ posilnila rámec pre strategickú komunikáciu prostredníctvom spoločných komunikátov Komisie a Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Dezinformácie boli definované ako súčasť hybridných hrozieb, ktoré kombinujú vojenské a nevojenské postupy na zasahovanie do demokratických procesov členských štátov. V roku 2018 bola zriadená Vysoká odborná skupina pre falošné správy a online dezinformácie a prijatý Kódex správania pre boj proti dezinformáciám, ktorý stanovoval dobrovoľné pravidlá pre online platformy a inzerentov. Tento krok bol neskôr doplnený Akčným plánom EÚ proti dezinformáciám, ktorý zahŕňal štyri piliere: strategickú komunikáciu, zdieľanie informácií medzi národnými a európskymi orgánmi, implementáciu Kódexu a zvyšovanie povedomia verejnosti prostredníctvom overovateľov faktov a mediálnej gramotnosti. Covid-19 urýchlil legislatívne aj praktické kroky EÚ v boji proti dezinformáciám. Pandémia spôsobila rozsiahle šírenie nepravdivých informácií o vírusoch, ich príčinách a liečbe, čo si vyžiadalo špecifické opatrenia. V roku 2020 bol tiež zriadený špeciálny výbor Európskeho parlamentu pre zahraničný zásah vrátane dezinformácií, ktorý analyzoval taktiky zahraničných aj domácich aktérov zasahujúcich do demokratických procesov. Tento výbor významne ovplyvnil smerovanie legislatívy TTPA a EMFA, najmä pokiaľ ide o zahraničných aktérov dezinformácií. V decembri 2020 Európska komisia

prijala Akčný plán pre európsku demokraciu, ktorý stanovuje tri hlavné ciele: podporu slobodných a férových volieb, podporu nezávislých médií a boj proti dezinformáciám. Tento plán je prvým dokumentom, ktorý systematicky prepája strategické, politické a právne opatrenia EÚ proti dezinformáciám. Legislatívne nástroje, ako DSA, TTPA a EMFA, tak tvoria právny rámec, ktorý dopĺňa predchádzajúce politické kroky EÚ. Tieto predpisy reagujú nielen na hrozby dezinformácií, ale aj na širšie výzvy spojené s poskytovaním online služieb a politickou reklamou, pričom umožňujú reguláciu a kontrolu obsahu v digitálnom priestore a zvyšujú transparentnosť politických kampaní. Po skúsenostiach s dezinformačnými kampaňami počas prezidentských volieb v USA v roku 2016, kedy najmä ruskí aktéri využívali platené reklamy na sociálnych sieťach na rozdeľovanie americkej spoločnosti, sa Európska únia začala intenzívnejšie zameriavať na oblasť politickej reklamy. Uvedená situácia odhalila, že dezinformačné praktiky sa dajú efektívne šíriť práve prostredníctvom online platforiem, kde platby umožňujú presné cielenie správ na konkrétne skupiny voličov.

Tento jav sa stal jedným z hlavných podnetov pre vytvorenie Regulácie o transparentnosti a cílení politickej reklamy (TTPA). TTPA sa sústreďuje predovšetkým na politickú reklamu, ktorá je platená alebo inak amplifikovaná za účelom ovplyvnenia volieb, referend či legislatívneho procesu. Regulácia sa nezameriava na šírenie dezinformácií ako biznis model, teda na zarabanie na senzáciách, ale výhradne na platenú politickú reklamu a jej potenciál manipulovať verejnosť. Pritom v predchádzajúcom systéme dobrovoľného Kódexu správania proti dezinformáciám už existovali záväzky znížiť financovanie dezinformácií, napríklad vyhýbaním sa umiestneniu reklamy vedľa dezinformačného obsahu, čo TTPA podporuje a formálne dopĺňa. Regulácia zavádza povinnosti týkajúce sa transparentnosti a náležitej starostlivosti pre poskytovateľov politickej reklamy, pričom zahŕňa aj kontrolu spôsobu cielenia a doručovania reklám pri spracovaní osobných údajov. Väčšina ustanovení sa týka poskytovateľov politickej reklamy a vydavateľov reklám, často ide o sociálne siete, ktoré kombinujú obe funkcie, ako napríklad Facebook alebo Instagram. Špecificky sú upravené aj povinnosti sponzorov reklamy a tzv. „kontrolórov“ podľa GDPR, ktorí rozhodujú o spracovaní osobných údajov. TTPA definuje politickú reklamu široko: ide o akúkoľvek prípravu, umiestnenie, propagáciu alebo šírenie správy s politickým obsahom, ktorá je poskytovaná za odmenu alebo v rámci kampane a má potenciál ovplyvniť voľby či legislatívny proces. Zahrnuté sú aj tzv. „issue ads“, čiže reklamy týkajúce sa konkrétnych otázok, ktoré môžu ovplyvniť volebný výsledok, a to aj v prípade, že ich autor nie je priamo politickým aktérom. Takto sa TTPA snaží znížiť vplyv dezinformačných kampaní maskovaných ako obsah generovaný používateľmi. Transparentnosť je kľúčovým princípom regulácie. Politické reklamy musia byť jasne označené a obsahovať informácie o sponzorovi a volebnom kontexte. Všetky relevantné reklamy musia byť uchovávané a sprístupnené prostredníctvom európskeho registra politických reklám, ktorý umožňuje prístup verejnosti aj výskumníkom. Poskytovatelia reklám sú povinní informovať regulačné orgány a

zainteresované strany o konkrétnych reklamách a zabezpečiť efektívny systém oznámení, kde je možné nahlásiť nekompatibilné alebo nepresne označené reklamy. Cielenie a techniky doručovania reklamy sú prísne regulované. Použitie takýchto techník je povolené len, ak sú splnené tri podmienky: údaje boli získané od dotknutej osoby, osoba dala výslovný súhlas a cielenie neobsahuje profilovanie citlivých údajov. Tento prístup má zabrániť využívaniu osobných charakteristík a zraniteľností jednotlivcov na šírenie manipulácie a dezinformácií, najmä zo strany zahraničných aktérov. Regulácia obsahuje aj špecifické obmedzenie voči zahraničným sponzorom pred voľbami na národnej alebo úrovni EÚ, počas troch mesiacov pred hlasovaním, aby sa minimalizovalo riziko zahraničnej ingerencie. Takto TTPA systematicky spája transparentnosť, cielenie reklám a právne obmedzenia s cieľom posilniť demokratické procesy a ochranu pred dezinformáciami v online prostredí. S prijatím TTPA regulácie a EMFA sa ukazuje, že európske inštitúcie posilnili svoj prístup k boju proti dezinformáciám nielen cez online platformy, ale aj cez tradičné médiá. Zatiaľ čo DSA a Kódex správania sa sústreďujú predovšetkým na oblasť digitálnych platforiem, EMFA sa zameriava na samotné mediálne služby a ich schopnosť poskytovať kvalitné a nezávislé informácie. Tento prístup nie je len pasívny, posilňovanie redakčnej nezávislosti a plurality médií má za cieľ vytvoriť prostredie, ktoré odoláva šíreniu dezinformácií a poskytuje občanom spoľahlivé informácie. EMFA zároveň zvyšuje účinnosť opatrení proti dezinformačným médiám prostredníctvom koordinácie medzi národnými mediálnymi orgánmi a novovytvorenou Európskou radou pre mediálne služby (EBMS).

Táto koordinácia umožňuje rýchlejší zásah proti tzv. „rogue media services“, teda zahraničným mediálnym službám, ktoré cielené šíria dezinformácie v EÚ. Zároveň formálne zakotvuje dohľad nad implementáciou Kódexu správania, čo zabezpečuje systematickejšie monitorovanie rizík šírenia dezinformácií na úrovni EÚ. Významnou inováciou je zavedenie tzv. mediálneho privilégia, ktoré chráni obsah legitímnych médií pred neprimeraným zásahom algoritmov veľkých online platforiem. Tento mechanizmus zabezpečuje, že obsah serióznych médií nebude bezdôvodne cenzurovaný, a tým prispieva k udržiavaniu kvality verejného informačného prostredia, ktoré je kľúčové pre odolnosť spoločnosti proti dezinformáciám. Porovnaním TTPA regulácie a EMFA s predchádzajúcimi opatreniami, ako sú DSA a Kódex správania, je zrejmé, že EÚ postupne prechádza od dobrovoľných a strategických nástrojov k pevnej legislatívnej regulácii. Tento posun umožňuje nielen zvýšiť transparentnosť politickej reklamy a cieleného obsahu, ale aj priamo zasiahnuť proti dezinformačným mediálnym aktérom, najmä zahraničným. Tým sa zároveň kladie dôraz na hybridnú povahu hrozieb, ktoré môžu ohrozovať vnútorné fungovanie EÚ a demokratický diskurz. Napriek týmto pokrokom sa otvára niekoľko otázok pre ďalší výskum. Medzi ne patrí, do akej miery právny rámec EÚ pokrýva domáce dezinformácie, aké riziká prináša aplikácia tradičných externých opatrení, ako zákaz zahraničných mediálnych služieb, v rámci vnútorného trhu a ako sa rozširovanie definície „dezinformácie“ odráža na slobode prejavu a verejnej

diskusii. Je potrebné sledovať, ako sa legislatívne nástroje uplatnia v praxi, a či skutočne prispievajú k posilneniu mediálnej plurality a odolnosti spoločnosti proti dezinformáciám. Celkovo TTPA regulácia a EMFA predstavujú významný krok v európskej legislatíve proti dezinformáciám, ktorý kombinuje opatrenia na obmedzenie šírenia nepravdivých informácií s posilnením kvality a nezávislosti médií, čím sa snaží zabezpečiť stabilné a informované verejné prostredie (Eskens, 2025).

6 ZÁVER

V tomto príspevku sa zameriavame predovšetkým na vplyv regulácie digitálnej politickej reklamy v rámci Európskej únie a jej potenciálne dôsledky na politickú komunikáciu, transparentnosť a dôveru občanov. Regulácia, ako je Regulácia o transparentnosti a cílení politickej reklamy a Európsky zákon o slobode médií, predstavuje významný posun smerom k systematickej kontrole politického obsahu v digitálnom priestore, ktorý doteraz fungoval relatívne neregulovane. Jedným z hlavných pozitív, ktoré vnímame, je dôraz na transparentnosť. Povinnosť jasne označovať politickú reklamu a uvádzať informácie o zdroji financovania umožňuje občanom ľahšie rozlišovať medzi komerčným a politickým obsahom. Z nášho pohľadu je to zásadné, pretože presné cílenie reklám na digitálnych platformách mohlo v minulosti viesť k manipulácii voličov a šíreniu skreslených informácií. Transparentnosť môže prispieť k vyššej dôvere občanov vo volebné procesy, čo je kľúčové pre demokratickú legitimitu.

Napriek tomu však vidíme niekoľko slabín a výziev. Implementácia regulácie v praxi bude náročná, najmä vzhľadom na rýchly technologický vývoj a množstvo aktérov, ktorí pôsobia na digitálnych platformách. Pre nás je zrejmé, že bez efektívnych mechanizmov dohľadu a sankcií hrozí, že regulácia zostane len teoretickým rámcom. Navyše, rozdielna interpretácia pravidiel medzi členskými štátmi môže viesť k nejednotnému uplatňovaniu, čo predstavuje komplikáciu pre politické subjekty pôsobiace vo viacerých krajinách.

Ďalším problémom, ktorý vnímame, je rovnováha medzi transparentnosťou a flexibilitou politických kampaní. Na jednej strane regulácia umožňuje občanom lepšie porozumieť, kto za obsahom stojí, na druhej strane môže obmedziť schopnosť politických aktérov presne cíliť na konkrétne skupiny voličov, čo bolo doteraz kľúčovou súčasťou digitálnych kampaní. Z nášho pohľadu ide o citlivý kompromis, prílišná kontrola môže viesť k strate efektivity komunikácie, zatiaľ čo príliš voľná regulácia nespĺňa svoj účel.

Zaujímavé je aj prepojenie regulácie politickej reklamy a problému dezinformácií. Hoci priamym cieľom regulácie nie je eliminácia dezinformácií, jasné označovanie politického obsahu môže nepriamo prispieť k lepšej informovanosti občanov a znížiť riziko šírenia nepravdivých informácií. Naše postrehy naznačujú, že regulácia môže fungovať ako preventívny nástroj, ktorý vytvára tlaky na politické strany, aby boli zodpovednejšie vo svojich

kampaniach. Zároveň je však potrebné uznať, že dezinformácie sa často šíria aj organicky, bezplatne, prostredníctvom sociálnych sietí a diskusných fór, takže regulácia má len čiastočný účinok.

Pri praktickej implementácii vidíme niekoľko potenciálnych rizík. Jedným z nich je obchádzanie pravidiel cez kreativitu alebo technológie, napríklad prostredníctvom mikrocílenia, anonymizovaných účtov alebo využívania influencerov, ktorí obsah šíria bez jasného označenia. V praxi môže dôjsť k situácii, že aj napriek regulácii budú politické subjekty schopné obísť mechanizmy dohľadu. Z nášho pohľadu bude preto úspech regulácie do značnej miery závisieť na schopnosti Európskej únie pružne reagovať a pravidlá neustále aktualizovať podľa vývoja digitálneho trhu. Silnou stránkou regulácie je však jej systémový prístup, ktorý nielenže stanovuje pravidlá, ale zároveň podnecuje platformy a politických aktérov k vyššej zodpovednosti. Z nášho pohľadu ide o krok správnym smerom, pretože podporuje kultúru transparentnosti a zvyšuje tlak na etické správanie v digitálnom priestore. Práve kombinácia jasných pravidiel, dohľadu a sankcií môže vytvoriť prostredie, kde občania získavajú lepší prehľad o politickej komunikácii a môžu robiť informovanejšie rozhodnutia.

Celkovo hodnotíme reguláciu digitálnej politickej reklamy ako pozitívny a potrebný nástroj, ktorý môže zvýšiť dôveru občanov vo volebné procesy a zlepšiť kvalitu verejnej debaty. Z nášho pohľadu je však kľúčové sledovať jej praktické uplatňovanie, flexibilitu voči technologickému vývoju a schopnosť predchádzať kreatívnemu obchádzaniu pravidiel. Práve tieto faktory rozhodnú, či regulácia dosiahne svoj cieľ, alebo zostane formálnym rámcom s obmedzeným dopadom na politický život v Európskej únii.

Zoznam použitej literatúry

- BRAUN, S. – HOPPE, T. – SCHULZ, L. (2025): Political advertising: Why a little-noticed EU regulation could cause a big stir [online]. Topic of the Day, 26. september 2025 [cit. 2025-11-19]. Dostupné na: <https://www.topic-of-the-day.com/election-campaign/political-advertising-eu-regulation>
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2024): Regulating political advertising [online]. Brussels: Council of the EU, 2024 [cit. 2025-11-12]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/regulating-political-advertising/>
- ESKENS, S. (2025): The role of the Regulation on the transparency and targeting of political advertising and European Media Freedom Act in the EU's anti-disinformation strategy. Computer Law & Security Review [online]. 2025, vol. 58, 106185 [cit. 2025-11-19]. DOI: 10.1016/j.clsr.2025.106185. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2025.106185>
- FIORE, E. – SEDDONE, A. – PICCIO, D. R. (2025): Securing Democracy: Online Political Advertising Regulations and Practices in the EU and its Member States. Global Policy [online]. 2025, roč. 16, č. 1, ISSN 1758-5880, eISSN 1758-5899. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1758-5899.13050>
- STEPHENSON, R. – RINCEANU, J. – BOVERMANN, M. A. (2025): Regulating Political Advertising in the EU: Transparency Without Accountability [online]. Eucrim – European Law Forum, 2025, roč. 20, č. 1, s. 90–97 [cit. 2025-11-12]. ISSN 1862-6947. Dostupné na: <https://eucrim.eu>

Tímea Valjentová is a PhD student at the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.
[e-mail: timea.valjentova@tnuni.sk]

Discussion

TRANSFORMÁCIA ŠVAJČIARSKEJ NEUTRALITY V 21. STOROČÍ: MEDZI TRADÍCIOU A NOVÝMI BEZPEČNOSTNÝMI VÝZVAMI

THE TRANSFORMATION OF SWISS NEUTRALITY IN THE 21ST CENTURY: BETWEEN TRADITION AND NEW SECURITY CHALLENGES

Adriana VASIL'KOVÁ

Abstract

The article examines the historical evolution and current transformation of Swiss neutrality, with an emphasis on its changing function in the 21st century. Using historical-comparative analysis and qualitative document analysis, it assesses how the traditional functions of neutrality – integration, defense, and humanitarian – are being weakened by globalization and current threats. Particular attention is paid to 2022, when Switzerland first adopted EU sanctions against Russia without a UN mandate, signaling a shift towards value-oriented and differentiated neutrality. The paper identifies tensions between demands for a stricter legal anchoring of neutrality and efforts to modernize it. The conclusions show that the future of neutrality will depend on the ability to combine military impartiality with flexible political and security cooperation in Europe.

Keywords: *Switzerland, neutrality, security policy, international law*

ÚVOD

Pojmom neutralita možno v právnom či politologickom zmysle označiť neúčasť štátu na vojnovom konflikte iných štátov, jeho nestrannosť voči všetkým bojujúcim stranám či neúčasť vo vojenských blokoch. Uvedená definícia je však veľmi všeobecná. Chápanie neutrality sa v priebehu historického vývoja menilo a jej právne vymedzenie malo až do 19. storočia neurčitý ráz (Slovník bezpečnostných vzťahov 1998: 100). Dovtedy bola postavená prevažne na zvykovom práve. Prvú kodifikáciu medzinárodnoprávných noriem, ktorá presne stanovila práva a povinnosti neutrálneho štátu počas ozbrojeného konfliktu, predstavovali až Haagske dohody prijaté v roku 1907.

O právne vymedzenie neutrality sa opiera politika neutrality. Tá už zahŕňa aj konkrétne opatrenia, ktoré neutrálny štát prijíma podľa vlastného uváženia, aby si zabezpečil realizáciu vlastného chápania neutrality v praxi. Súčasnú švajčiarsku neutralitu možno definovať ako trvalú, dobrovoľnú a ozbrojenú. Vo švajčiarskej Spolkovej ústave nie je explicitne zakotvená ako presne definovaný článok. Švajčiarska vláda a švajčiarsky parlament však musia zabezpečiť jej dodržiavanie a rešpektovanie (čl. 173 a čl. 185). Neutralita je považovaná za základný nástroj švajčiarskej zahraničnej, bezpečnostnej, ako aj vnútornej politiky, ktorým sa majú štátne orgány pri ochrane Švajčiarska a jeho záujmov riadiť. Odvodene ju tiež možno považovať za prostriedok, ktorý napomáha chrániť slobodu, základné práva ľudu, nezávislosť, bezpečnosť a blahobyť krajiny (čl. 2) a ktorý tiež prispieva k dosahovaniu širších politických cieľov ako je účasť na zmierňovaní chudoby vo svete, podpory demokracie, mierového spolužitia medzi národmi a zachovanie prirodzených podmienok na život (čl. 54) (Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft 1999).

Cieľom príspevku je analyzovať historický vývoj a súčasnú transformáciu švajčiarskej neutrality, identifikovať zmeny jej funkcií a zhodnotiť, do akej miery je tento koncept udržateľný v bezpečnostných podmienkach 21. storočia. Príspevok využíva historicko-komparatívnu metódu a kvalitatívnu analýzu politických dokumentov, ktoré umožňujú sledovať kontinuitu i posuny v chápaní neutrality a poukázať na to, ako sa neutralita z tradičného nástroja izolácie zmenila na flexibilný prvok modernej zahraničnej politiky pri zohľadnení špecifického švajčiarskeho politického prostredia.

1 HISTORICKÉ FORMOVANIE ŠVAJČIARSKEJ NEUTRALITY DO ROKU 1918

Švajčiarsko sa princípmi neutrality riadi približne 500 rokov.⁴ Neutralita sa pre Švajčiarov stala neodmysliteľnou súčasťou ich života, vnímajú ju vysoko pozitívne⁵, ako nástroj, ktorý prispel k vzniku ich štátu a chránil ho pred konfliktmi. Z tohto dôvodu si neutralitu obhajujú ako správne rozhodnutie, ktoré napomohlo obhajobe a ochrane ich vlastných záujmov (Riklin 2008). V ich vedomí je neutralita spojená s pocitom národnej identity a zabezpečením teritoriálnej integrity.

Vývoj neutrality odrážal stav a pomery v postupne sa formujúcom švajčiarskom štáte. Vnútorne vzťahy medzi jednotlivými kantónmi boli veľmi krehké. Vonkajšie vzťahy v 13. -15. st. boli charakteristické nielen obranou vlastného územia, ale aj výbojnými vojnami voči okolitým krajinám v snahe

⁴ Až do 19. st. nenapĺňalo kritériá neutrálneho štátu, ako ich posudzujeme v súčasnosti. Okrem iného najmä z dôvodu poskytovania vojsk, resp. žoldnierskych služieb iným štátom.

⁵ Dlhodobo ju podporuje v priemere od 80 do 90 % švajčiarskeho obyvateľstva. (Szvircsev, Wenger 2023: 187)

zabezpečiť si nezávislosť. Po sérii konfliktov, v ktorých švajčiarske vojská utrpeli porážky, došlo približne začiatkom 16. storočia k prehodnoteniu švajčiarskych mocenských ambícií a k postupnému uplatňovaniu politiky nezasahovania do vojenských konfliktov mimo územia vtedajšieho Švajčiarska (Im Hof 2004: 347-354). Politika neutrality Švajčiarska tohto obdobia⁶ sledovala prioritne dve základné funkcie: funkciu integračnú a funkciu obrany nezávislosti. Je vysoko pravdepodobné, že bez neutrality by si jazykovo, nábožensky i politicky heterogénne Švajčiarsko iba s ťažkosťami zachovalo svoju vnútornú celistvosť. Presadzovanie politiky neutrality tiež napomohlo formujúcemu sa švajčiarskemu štátu oddeliť sa od Svätej rímskej ríše a získať medzinárodnoprávnu suverenitu po skončení Tridsaťročnej vojny. Neutralita sa stala neoddeliteľnou súčasťou švajčiarskej spoločnosti. Dôkazom toho bolo aj prijatie princípu ozbrojenej neutrality, ktorá zdôraznila pripravenosť krajiny brániť svoju suverenitu aj vojensky. Vďaka tomuto prístupu bolo Švajčiarsko uchránené pred náboženskými a dobyvačnými vojnami, ktoré počas 16. až 18. storočia sužovali takmer celú Európu (Im Hof 2004).

K zmene vnímania švajčiarskej neutrality došlo na Viedenskom kongrese v roku 1815, ktorý sa zaoberal novým usporiadaním Európy po porážke Napoleona. Aliančné mocnosti na ňom medzinárodnoprávne uznali a garantovali trvalú neutralitu Švajčiarska. Je však potrebné povedať, že tento krok bol pragmatickým rozhodnutím mocností, ktoré vytvorením švajčiarskeho neutrálneho nárazníkového štátu sledovali vlastné bezpečnostné a politické záujmy. Švajčiarsku však zabezpečil garancie hraníc a eliminoval hrozbu intervencie zo strany mocností. Neutralita Švajčiarska sa stala medzinárodnoprávne záväznou.

V roku 1848 sa Švajčiarsko pretransformovalo z voľného zväzku kantónov (fungujúcej na báze konfederácie) na moderný spolkový (federálny) štát. Neutralita dopomohla zjednotiť heterogénnu švajčiarsku spoločnosť, otvorila priestor pre politický kompromis a predstavovala bázu pre zahraničnopolitickú nezávislosť, čím opätovne potvrdila svoju integračnú a obrannú funkciu. Tvorcovia federálnej ústavy ju vnímali ako rozhodujúci nástroj na ochranu suverenity a územnej integrity krajiny a zároveň ako stabilizujúci prvok švajčiarskej politiky. Neutrálny status bol posilnený článkami ústavy, ktorý zakazoval kantónom vstupovať do cudzích aliancií, resp. článkom, ktorý presúval kompetencie obrany na spolkové/federálne orgány. (čl. 7 a 8)⁷ V roku 1859 bol prijatý zákon, ktorý zakázal najímanie švajčiarskych vojakov do cudzích armád.⁸ Tento krok posilnil autoritu federálneho štátu a podporil budovanie vlastnej modernizovanej armády.

Švajčiarsko v druhej polovici 19. st. začína okrem integračnej funkcie a funkcie obrany nezávislosti rozvíjať i ďalšie dimenzie neutrality. Tie sa

⁶ Rozumej: pred rokom 1848, kedy štát fungoval na princípe voľného zväzku jednotlivých kantónov.

⁷ Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft 1848

⁸ Výnimku dostala švajčiarska garda vo Vatikáne.

prejavili v intenzívnejšej solidarite a poskytovaní služieb. Išlo o oblasť azylovej politiky, či o poskytovanie ochrany diplomatickým zastúpeniam štátov, ktoré medzi sebou viedli vojnový konflikt. Dôležitým aspektom bolo aj aktívne pôsobenie Švajčiarska v zmierovacích konaniach a poskytovanie odborníkov ako sprostredkovateľov pri rokovaní. Osobitnú pozornosť si zasluhuje aj vznik Červeného kríža, humanitárnej organizácie založenej Švajčiarom H. Dunantom, ktorá poskytuje pomoc obetiam vojen bez ohľadu na ich pôvod.

Postavenie Švajčiarska v druhej polovici 19. storočia nebolo jednoduché. Ako mladá demokratická republika si musela svoje postavenie v európskom priestore obhájiť. Veľmoci vnímali Švajčiarsko ambivalentne: na jednej strane sa obávali, či je schopné kvôli svojej strategickej polohe a slabšej armáde udržať si svoj neutrálny status. S nevôľou tiež vnímali jeho demokratické a republikánske zriadenie, ktoré pociťovali ako hrozbu ich vnútornej stability. Na druhej strane veľmoci videli v neutrálnom Švajčiarsku garanciu stability, ktorá prispievala k udržiavaniu rovnováhy síl v európskej politike.

Pre ďalší vývoj švajčiarskej neutrality malo zásadný význam prijatie Haagskych dohovorov v roku 1907 (Rosputinský 2010: 25). Zmluvy po prvýkrát systematicky a podrobne kodifikovali neutralitu ako súčasť moderného medzinárodného práva. Podľa nich neutrálny štát okrem neúčasti na vojenských konfliktoch nemôže stranám, ktoré vedú vojnu, poskytnúť vojenské jednotky alebo inú operačnú pomoc, umožniť im prechod cez svoje územie, poskytnúť im zo štátnych zdrojov vojenský materiál alebo podávať vojenské správy. Strany zúčastňujúce sa na vojenskom konflikte sú povinné rešpektovať neutralitu a zdržiavať sa akéhokoľvek narušenia vnútornej integrity neutrálneho štátu. Neutrálne štáty zas majú právo na hospodárske styky s bojujúcimi stranami, poskytovať utečencom azyl a porušenie statusu neutrality brániť aj vojenskými prostriedkami (Krejčí 2001). Napriek istej rozporuplnosti zmluvnoprávnej úpravy sa Švajčiarsko aj v súčasnosti na normy týchto dohôd pri realizácii svojej politiky odvoláva (Rosputinský, 2010: 25).

Až do 1. svetovej vojny možno švajčiarsku neutralitu považovať vo všeobecnosti za integrálnu. Švajčiarsko zachovávalo vojenskú, politickú a diplomatickú nestrannosť. Svoje územie mohlo vojensky brániť, udržiavalo si prísny politický a diplomatický odstup od bojujúcich mocností a so všetkými stranami malo pragmatické hospodárske styky bez toho, aby ohrozilo svoju vojenskú neutralitu.

2 NEUTRALITA V TURBULENTNOM 20. STOROČÍ

Po 1. svetovej vojne začalo Švajčiarsko svoju neutralitu aktívnejšie prispôsobovať medzinárodným podmienkam. Európske štáty, reagujúc na rozsah vojnového konfliktu, založili Spoločnosť národov, medzinárodnú organizáciu, ktorá mala prispieť k zabezpečeniu kolektívnej bezpečnosti a predchádzať vojenským konfliktom. Švajčiarsko sa stalo jej členom v roku 1920. Vstup Švajčiarska do Spoločnosti národov znamenal výraznú zmenu v

politike neutrality a prechod od neutrality integrálnej k neutralite diferencovanej. Umožnil krajine aktívne sa podieľať na medzinárodnej ochrane mieru, aj prostredníctvom sankcií bez toho, aby sa musela vzdať svojej vojenskej neangažovanosti a tiež získať výraznejší diplomatický a humanitárny vplyv. Švajčiarsko mohlo kombinovať svoju neutralitu s pragmatickou medzinárodnou spoluprácou, a zároveň prispievať k medzinárodnej stabilite a mieru. Spoločnosti národov sa však nedarilo adekvátne presadzovať svoje ciele a vystupovať voči agresorom. Švajčiarsko v snahe chrániť svoju suverenitu odmietlo participovať na viacerých jej rozhodnutiach a v roku 1938 deklarovalo svoj návrat k integrovanej neutralite (Villiger 2023).

V období 2. sv. vojny boli takmer všetky krajiny Európy ohrozované nacistickým Nemeckom. Výnimku netvorilo ani neutrálne Švajčiarsko. V záujme zachovania vlastnej bezpečnosti porušilo v tomto období Haagske dohody. Nemecku a Taliansku poskytlo viaceré štátne úvery na vojenský materiál, exportovalo vojenský materiál vlastnej produkcie, v nedostatočnej miere kontrolovalo tranzit medzi Nemeckom a Talianskom. Morálne utrpelo aj tým, že počas vojny neprijímalo všetkých utečencov. Vyčítalo sa mu aj to, že sa v záujme vlastného hospodárskeho profitu neštítalo pristúpiť na finančné transakcie s nacistickým Nemeckom. Táto etapa švajčiarskych dejín podliehala ostrej kritike. Napriek tomu Švajčiarsko, verné svojej tradícii, od svojej neutrality neupustilo.

Po druhej svetovej vojne prešla švajčiarska neutralita hlbokou transformáciou, ktorá súvisela s politickou či bezpečnostnou situáciou druhej polovice 20. st. Švajčiarsko dôsledne trvalo na prísnej vojenskej neutralite, ktorou reagovalo na napätú situáciu nastupujúcej studenej vojny. Neutralitu vyzdvihovalo ako svoju štátnu doktrínu, čomu striktnie podriaďovalo i svoju zahraničnú politiku (Kreis 2004).

Švajčiarsko sa vedome rozhodlo nevstúpiť do Organizácie Spojených národov, Montánnej únie či EHS. Počas studenej vojny umožňovala neutralita Švajčiarsku udržať si jeho nezávislosť a pokračovať v tradícii poskytovania humanitárnej pomoci či už v rámci Červeného kríža alebo dobrých služieb. Švajčiarsko sa ako demokratický štát logicky hlásilo k západným štátom, s ktorými ho okrem demokratickej tradície spájali aj hospodárske väzby. Aby sa mohlo intenzívnejšie politicky aj ekonomicky angažovať, začalo v 60tych rokoch postupne upúšťať od integrálnej neutrality, čo potvrdilo aj vstupom do Rady Európy. Neutralita bola prezentovaná ako možnosť intenzívnejšej participácie v medzinárodnej politike, bez zapojenia sa do vojenských blokov a ohrozenia štátnej suverenity. Výraznejší diplomatický vplyv mal chrániť švajčiarske ekonomické záujmy. Humanitárna úloha Švajčiarska v tomto období nadobudla medzinárodný význam. Ženeva sa stala centrom diplomacie. V tomto období možno hovoriť o diferencovanejšej forme neutrality, v ktorej sa vojenská nestrannosť a politická angažovanosť dopĺňali (Villiger 2023).

Pád železnej opony a rozpad východného bloku, ako aj ďalšie politické, hospodárske a sociálne zmeny postavili dovtedajšie chápanie

neutrality pred nové výzvy. Prejavilo sa to intenzívnejšími politickými a spoločenskými debatami o budúcej podobe a funkciách neutrality.

Švajčiarsko sa postupne začalo selektívne zúčastňovať na medzinárodných sankciách, napr. proti Iraku v roku 1990 (Aktive Neutralitätspolitik gegenüber dem Irak 2000), čím sa otvorilo kooperatívnejšiemu modelu neutrality, ktorý nebol založený len na vojenskej neúčasti, ale zahŕňal aj aktívnejšiu účasť v nadnárodných štruktúrach. V roku 1993 švajčiarska vláda oficiálne vyhlásila, že neutralitu je potrebné predefinovať a aktívne formovať v novom geopolitickom prostredí. (Bericht zur Neutralität 1993) Švajčiarsko zintenzívnilo svoju multilaterálnu zahraničnú politiku. Od roku 1996 sa napr. zúčastňovalo bezpečnostnej spolupráce s NATO v rámci Partnerstva za mier (Partnerschaft für den Frieden 2023). Týmto prístupom Švajčiarsko deklarovalo, že neutralita môže fungovať aj ako flexibilný právny a hodnotovo orientovaný rámec, ktorý umožňuje medzinárodnú spoluprácu bez vojenských záväzkov (Bericht zur Neutralität 1993). Trend zmien v politike neutrality sa potvrdil aj v roku 2002, keď Švajčiarsko po viacerých neúspešných referendách vstúpilo do OSN.⁹ Svojim členstvom preukázalo kompatibilitu neutrality a multilaterálnych záväzkov. Švajčiarska neutralita sa postupne pretransformovala z prísnej vojenskej nestrannosti na aktívny nástroj zahraničnej politiky, ktorý umožňuje zapojenie do multilaterálnych iniciatív, podporu medzinárodnej stability, ochranu ľudských práv a predchádzanie konfliktom. Členstvom v OSN Švajčiarsko preukázalo, že neutralita je kompatibilná s medzinárodnými záväzkami, pokiaľ neohrozuje vojenskú nezávislosť štátu (Bericht zur Neutralität 1993) Zároveň je nevyhnutné dodať, že zo švajčiarskej strany išlo aj o pragmatické rozhodnutie, ktoré mu na jednej strane umožňovalo medzinárodnú spoluprácu, na strane druhej ochraňovalo jeho bezpečnosť, hospodárske záujmy a diplomatický vplyv.

3 NEUTRALITA VO SVETLE NOVÝCH BEZPEČNOSTNÝCH VÝZIEV 21. STOROČIA

Ruský útok na Ukrajinu vo februári 2022 znamenal azda najzásadnejší zlom pre švajčiarsku neutralitu. Prvýkrát od konca studenej vojny bolo Švajčiarsko konfrontované s bezpečnostnou situáciou, ktorá výrazne spochybnila existujúcu rovnováhu medzi tradičnou neutralitou, medzinárodnou zodpovednosťou a hospodárskou integráciou.

Švajčiarsko, ktoré dovtedy podporovalo sankcie výhradne na základe rozhodnutí OSN, podporilo v roku 2022 balík sankcií EÚ voči Rusku bez mandátu OSN (Schweiz übernimmt EU-Sanktionen gegen Russland 2022). Politickí predstavitelia zdôrazňovali, že tento krok nie je porušením neutrality, keďže ide o ekonomické a diplomatické opatrenia a nie o vojenskú podporu. Vtedajší minister zahraničných vecí Ignazio Cassis opakovane uviedol, že

⁹ Vstup do nadnárodných spoločenstiev a organizácií pre kolektívnu bezpečnosť podlieha vo Švajčiarsku referendu.

neutralita nemá znamenať izoláciu ani tolerovanie agresie, a že podpora sankcií je zlučiteľná s medzinárodným právom a ochranou ľudských práv (Fragen und Antworten zur Neutralität 2022).

Vojna na Ukrajine sa stala kľúčovým momentom reinterpretácie švajčiarskej neutrality. Švajčiarsko síce odmietlo dodávky zbraní a zachovalo si vojenskú neutralitu, prijalo však hodnotovo orientovanú politiku, ktorá kladie dôraz na podporu medzinárodného práva (Klarheit und Orientierung in der Neutralitätspolitik 2022). Táto nová koncepcia často označovaná ako kooperatívna neutralita umožňuje politickú a ekonomickú angažovanosť pri zachovaní prísnej vojenskej neutrality (Lottaz 2025).

Rozhodnutie podporiť sankcie vyvolalo rozsiahle diskusie o budúcnosti neutrality, najmä v otázke exportu zbraní, bezpečnostnej spolupráce s Európou a aktívnej úlohy Švajčiarska v medzinárodnej politike. Kritici upozorňovali na oslabenie tradičného sprostredkovateľského postavenia Švajčiarska a na riziko odklonu od nestrannosti. Výrazným dôsledkom vnútropolitického napätia bolo predloženie tzv. Iniciatívy o neutralite, (Neutralitätsinitiative 2025) ktorá požaduje, aby Švajčiarsko mohlo prijímať sankcie len v prípade, že ich schváli Bezpečnostná rada OSN, resp. aby sa obmedzilo politické a ekonomické angažovanie Švajčiarska v konfliktoch. Opačný koncept, Manifest pre neutralitu 21. st. (Manifest Neutralität 21 2025) presadzuje modernizáciu neutrality, väčšiu flexibilitu a hlbšiu spoluprácu s EÚ a NATO najmä v oblasti kybernetickej a civilnej bezpečnosti.

Súčasná diskusia ukazuje, že tradičné funkcie neutrality – ochrana nezávislosti či integračná funkcia – v globalizovanom a prepojenom svete slabnú. Neutralita už neposkytuje izolovanú ochranu pred dôsledkami konfliktov, ktoré zasahujú aj neutrálne štáty. Preto sa čoraz viac chápe ako aktívny nástroj diplomacie, politickej flexibility a solidarity s medzinárodným právom.

4 NAMIESTO ZÁVERU – MOŽNÉ SCENÁRE VÝVOJA ŠVAJČIARSKEJ NEUTRALITY

Budúci vývoj švajčiarskej neutrality sa môže uberať viacerými smermi. Švajčiarsko sa môže vrátiť k prísnemu chápaniu neutrality, v ktorom by sa jeho pôsobenie obmedzilo na tradičné sprostredkovanie a humanitárne aktivity a minimalizovala sa bezpečnostná spolupráca so zahraničím. Uvalenie sankcií by bez mandátu OSN nebolo možné. Tento prístup zodpovedá požiadavke Iniciatívy o neutralite a odráža dôraz na suverenity, zdržanlivosť a formálne právne záväzky.

Švajčiarsko môže uplatňovať diferencovaný, resp. kooperatívnu neutralitu, ktorá zachováva vojenskú nestrannosť, ale umožňuje politickú a ekonomickú flexibilitu v prípadoch hrubého porušenia medzinárodného práva. Švajčiarsko by tak mohlo podporovať sankcie EÚ, koordinovať kroky s európskymi partnermi a zároveň pôsobiť ako humanitárny aktér a sprostredkovateľ. Neutralita sa v tomto prípade chápe ako nástroj hodnotovej

politiky, nie izolácie. V podstate by sa jednalo o uplatňovanie modelu, ktorý Švajčiarsko využíva v súčasnosti.

Švajčiarsko prijme scenár európsky integrovanej neutrality, ktorý predpokladá vývoj neutrality smerom k modelu Manifestu Neutralita 21, ktorý zdôrazňuje adaptabilitu a bezpečnostnú spoluprácu s EÚ a NATO, bez členstva v alianciách. Neutralita by sa chápala ako koncept solidarity umožňujúci spoluprácu v oblastiach ako kybernetická obrana, energetická bezpečnosť či civilná ochrana. Tento typ neutrality by vyžadoval výraznejšiu politickú a ekonomickú flexibilitu, vrátane možnosti prijímať sankcie bez mandátu OSN a užšiu spoluprácu s demokratickými partnermi. Išlo by o najambicióznejšiu transformáciu neutrality od roku 1945 (Möckli 2024).

Švajčiarska neutralita musí v súčasnosti hľadať rovnováhu medzi tradíciou, autonómiou a zodpovednosťou v meniacej sa geopolitickej situácii. Bude závisieť od politických lídrov, ako svoje predstavy odkomunikujú verejnosti a pretavia do budúcej podoby švajčiarskej zahraničnej politiky. Komunikácia je o to dôležitejšia, pretože o zásadných otázkach politického smerovania krajiny, ak sú predmetom zmeny ústavy alebo sa jedná o občiansku iniciatívu, rozhodujú občania v referende.

Zoznam použitej literatúry

- Aktive Neutralitätspolitik gegenüber dem Irak, 2000 [online]. Available at: <https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaefft?AffairId=20003328> [Accessed 17. November 2025].
- Bericht zur Neutralität, 1993, [online]. Available at: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/de/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/bericht-neutralitaet-1993_DE.pdf [Accessed 3. November 2025].
- Bundesverfassung der Schweizer Eidgenossenschaft vom 18. April 1999, [online]. Available at: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de> [Accessed 15. November 2025].
- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 12. September 1848, [online]. Available at: <https://www.verfassungen.ch/verf48-i.htm> [Accessed 15. November 2025].
- Fragen und Antworten zur Neutralität der Schweiz, 2022, [online]. Available at: <https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/das-eda/aktuell/newsuebersicht/2022/03/neutralitaet.html> [Accessed 14. November 2025].
- IM HOF, U. (2004, ed.): *Geschichte der Schweiz und der Schweizer*, Basel, Schwabe.
- Klarheit und Orientierung in der Neutralitätspolitik, 2022, [online]. Available at: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/de/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/20221026-neutralitaetsbericht_DE.pdf [Accessed 14. November 2025].
- KREIS, G. (2004): *Kleine Neutralitätsgeschichte der Gegenwart*, Bern, Stuttgart, Wien, Haupt Verlag.
- KREJČÍ, O. (2001): *Mezinárodní politika*, Praha, Ekopress.
- LOTTAZ, P. (2025): *Die Schweiz unter Druck*, [online]. Available at: https://www.schweizer-standpunkt.ch/news-detailansicht-de-schweiz/die-schweiz-unter-druck.html?utm_source=chatgpt.com [Accessed 17. November 2025].
- Manifest Neutralität 21, [online]. Available at: <https://www.friedensrat.ch/wp-content/uploads/2025/04/Manifest-Neutralita%E2%95%A0et-21.pdf> [Accessed 25. November 2025].
- Neutralitätsinitiative. Eidgenössische Volksinitiative „Wahrung der schweizerischen Neutralität“, [online]. Available at: <https://www.bk.admin.ch/ch/d/pore/vi/vis540t.html> [Accessed 25. November 2025].
- Partnerschaft für den Frieden: Die Ziele der Kooperation zwischen der Schweiz und der Nato für 2023 und 2024, [online]. Available at: <https://www.sdc-migration.ch/de/nsb?id=97814> [Accessed 17. November 2025].
- RIKLIN, A. (2008): *Neutralität am Ende? 500 Jahre Neutralität der Schweiz*. In: *Humboldt-Nachrichten*, 2008, s. 13–22, [online]. Available at: http://www.humboldt.hu/HN30/HN30-13-22-Neutralitaet_am_ende_500_Jahre_Neutralitaet_der_Schweiz.pdf [Accessed 12. November 2025].

- ROSPUTINSKÝ, P. (2010): *Neutralita v medzinárodných vzťahoch*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium politiky.
- Schweiz übernimmt EU-Sanktionen gegen Russland, 2022, [online]. Available at: <https://www.dfae.admin.ch/eda/de/home/das-eda/aktuell/news.html/content/eda/de/meta/news/2022/2/28/87386> [Accessed 20. November 2025].
- Schweizer Neutralitätsdebatte: Eine Auslegeordnung, 2024, [online]. Available at: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse-350-DE.pdf> [Accessed 14. November 2025].
- Slovník bezpečnostných vzťahov. (1998): Bratislava, Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky Slovenskej republiky.
- SZVIRCSEV TRESCH, T. – WENGER, A. (2023, eds.): *Sicherheit 2023 – Aussen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitische Meinungsbildung im Trend*, Birmensdorf und Zürich, Militärakademie (MILAK) an der ETH Zürich und Center for Security Studies (CSS), ETH Zürich.
- VILLIGER, M. E. (2023): *Handbuch der schweizerischen Neutralität*, Zürich, Schulthess Verlag.

Adriana Vasil'ková is associate professor at the Department of Political Science, Faculty of Political Science and International Relations UMB in Banská Bystrica, Slovakia.
[e-mail: adriana.vasilkova@umb.sk]

Discussion

TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ ASPEKTY ZVYŠOVANIA PRIPRAVENOSTI EURÓPSKEJ ÚNIE NA OBRANU

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF ENHANCING THE DEFENSE READINESS OF THE EUROPEAN UNION

Vladimír ZIKMUND

Abstract

European Defence – Readiness – represents a complex of resilience and fighting power of each country coordinated and harmonized within the EU and coalition countries.

Keywords: *Resilience, fighting power, capabilities, capacities, national crisis response system*

ÚVOD

Politické správanie vedenia jednotlivých krajín Európskej únie (ďalej len EÚ), respektíve všetkých európskych krajín, je významne moderované vývojom politickej a bezpečnostnej situácie. Za zlomový bod vo vývoji politického prostredia v Európe po druhej svetovej vojne bol koniec studenej vojny. George Bush začiatkom deväťdesiatych rokov hovoril o novom svetovom poriadku bez násilia. Naproti tomu Margaret Thatcherová v jednej zo svojich kníh uviedla, že sme sa nestali bezpečnejšími, len sme prestali byť opatrní. To sa čoskoro ukázalo, keď Irak zaútočil na Kuvajť v prvej z niekoľkých vojen v Perzskom zálive.

Krátko po skončení studenej vojny však rýchlo nasledovali bezpečnostné krízy, ktoré ovplyvňovali politické správanie v krajinách EÚ. Jednalo sa najmä o - 1991-1995, resp. 2001 - ozbrojené konflikty na Balkáne, 2001 - útok na WTC, 2001 – 2021 vojna v Afganistane, 2008 – finančná kríza, 2014 – anexia Krymu, 2019 – COVID19, 2022 – napadnutie Ukrajiny, 2023 – útok Hamásu na Izrael. Nemožno taktiež nespomenúť farebné revolúcie arabskej jari, občianske vojny v Jemene, v Sudáne a v Sýrii, vznik a aktivizácia ISIS/ISIL, či celý rad konfliktov v Afrike.

Všetky uvedené krízové udalosti sa odohrávali sa na pozadí procesu globalizácie so stále širším využívaním informačného a kybernetického

priestoru a ako sa ukázalo, nemali síce rýdzo vojenské riešenie, avšak nakoniec sa vojenská sila ukázala ako nutná podmienka úspechu.

Konania politických reprezentácií jednotlivých európskych krajín sa zameriavali na elimináciu možností prenosu uvedených kríz do domáceho prostredia – na ich udržaní, resp. elimináciu v mieste vzniku. Minister obrany Slovenskej republiky (ďalej iba SR) Jaroslav Baška to vtedy komentoval slovami, parafrázujem: bezpečnosť Slovenskej republiky sa zaisťuje účasťou v operáciách vzdialených 5000 km. Takýto postoj v krajinách EÚ prevládal, čo bolo vyjadrené aktualizáciou „Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ“ (SBOP). Táto aktualizácia mala konkrétne vyjadrenie v roku 2004 (EP 2005) „Konferenciou o záväzkoch v oblasti vojenských spôsobilostí“ (Military capability commitment conference), ktorá odštartovala proces realizácie „Hlavného cieľa 2010“ (Head line goals 2010). Jeho najviditeľnejšou súčasťou bolo prijaté rozhodnutie o vytvorení bojových skupín EÚ (EU battlegroup – EU BG) ako súčasti prvkov rýchlej reakcie (early entry force OSN, OBSE, NATO...). Bolo vtedy konštatované, že EÚ tým dosiahla v roku 2005 počiatočnú operačnú spôsobilosť (Initial operating capability – IOC). Členské štáty sa zaviazali vypracovať na účel nasadenia EÚ BG konkrétne kritériá a štandardy, vychádzajúcich z kritérií Peterberského scenára (ZEÚ čl. 42–44).

Na pôde NATO boli formulované strategické koncepcie, dokumenty vojenského výboru a nové vojenské doktríny pre „Non-Article 5 crisis response operations“.¹⁰⁾

Tieto dokumenty EU aj NATO boli postupne implementované jednotlivými krajinami, a to relatívne bez výraznejšieho ovplyvnenia ich politickými systémami a štruktúrami silových rezortov. To čo malo na kvalitu a mieru reálnej implementácie významný vplyv nebola prevládajúca politická ideológia či reakcie verejnosti, ale najmä strategické záujmy krajín formulované na základe tradícií používania sily, vzdelania, skúseností a kompetentnosti politickej reprezentácie v otázkach obrany. V realite však, na rozdiel od vývoja po roku 2001 kedy sa riešila účinnosť boja proti terorizmu, pretrvávala zdržanlivosť významnejšie posilňovať obranyschopnosť. Postoj „zdržanlivosti“ k nákladom na obranu a hľadania cesty efektívnejšieho využívania stávajúcich zdrojov, sa prehýbil po finančnej kríze v roku 2008. Exemplárnym príkladom môže byť napr. „The reorientation of the Bundeswehr“ (BMVG 2011).

Zmenu v reálnom prístupe krajín aj vedenia EÚ, kedy sa začalo seriózne hovoriť o nevyhnutnom zvyšovaní obranyschopnosti, možno sledovať až po napadnutí Ukrajiny Ruskom a následnými politickými vyhláseniami novozvoleného prezidenta USA.

Hlavné úsilie EÚ v oblasti zvyšovania obranyschopnosti je v súčasnosti zamerané na podporu obranného priemyslu, vývoj sofistikovaných zbraňových systémov a nadobudnutie nedostatkových obranných spôsobilostí.

¹⁰ V súčasnej dobe zrušená bez náhrady.

Aktuálny postoj EÚ k problému je vyjadrený v dokumentu „White paper for European defence – Readiness 2030“ z 28. marca 2025 s prílohami (EÚ 2025). Biela kniha uvádza 3 kľúčové oblasti:

- Odstraňovanie medzier v kapacitách a podpora európskeho obranného priemyslu vrátane zjednodušenia predpisov a zefektívnenia priemyselných programov.
- Prehĺbenie jednotného trhu s obranou a urýchlenie transformácie obrany prostredníctvom prevratných inovácií, ako je umelá inteligencia a kvantová technológia.
- Zvyšovanie európskej pripravenosti na najhoršie scenáre zlepšením vojenskej mobility, hromadením zbraní a podporou operačnej spolupráce v celej EÚ.

Biela kniha však rieši len časť problému, obranyschopnosť je problém multi-sektorový a v súčasnosti komplexne riešiteľný len na národných úrovniach. EÚ, ak sa členské krajiny dohodnú, môže prispievať aj v oblastiach, ktoré presahujú zmluvné kompetencie a môže byť aj vysoko funkčná ak sa bude týkať harmonizácie a zladovania postupov s využívaním najlepších skúseností a kapacít členských krajín.

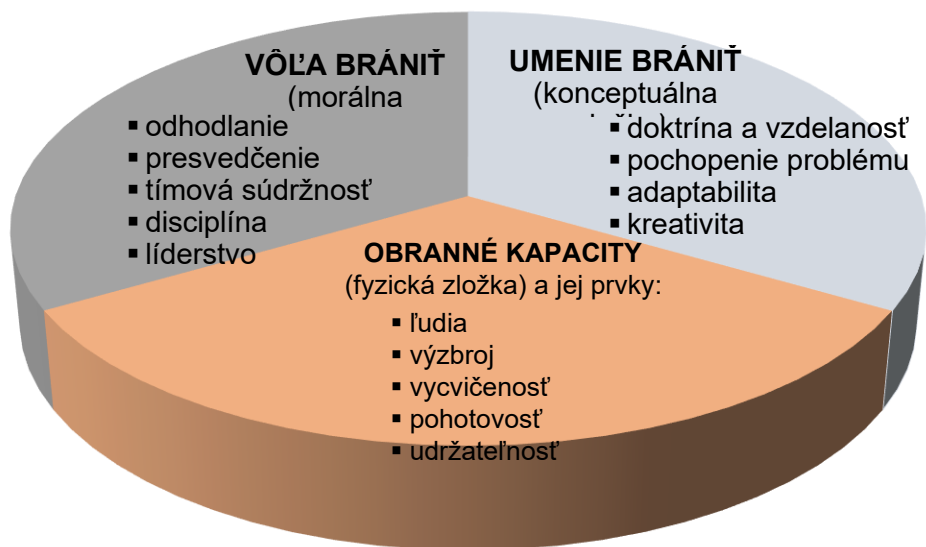
1 TEORETICKÉ ASPEKTY ZVYŠOVANIA PRIPRAVENOSTI EURÓPSKEJ ÚNIE NA OBRANU

Pri vymedzovaní teoretických aspektov kategórie obranyschopnosť je užitočné využiť teóriu prijatú NATO, ktorá sústreďuje poznatky členských krajín z tejto oblasti. Nosným dokumentom je Spoločná spojenecká doktrína, verzia F, z decembra roku 2022 (AJP-01(F) 2022). Tá uvádza dve kategórie obranyschopnosti, prvá sa vzťahuje na politicko-strategickú úroveň, kde sa v súvislosti s ustanovením čl.3 Severoatlantickej zmluvy zavádza pojem odolnosť. Druhá sa vzťahuje na vojensko-strategickú úroveň, pre ktorú je používaný pojem bojový potenciál.

Odolnosť je špecifikovaná v troch oblastiach:

- **Civilná odolnosť** - je podmienená kontinuitou vládnutia, dostupnosťou energií, slobodou pohybu obyvateľstva, dostatočných zdrojov potravín vody a funkčným civilným komunikačným, informačným a prepravným systémom,
- **vojensko-civilná odolnosť** – spočíva v kapacite civilnej infraštruktúry a civilnej podpory ozbrojených síl, vrátane prepravných a logistických kapacít v rozsahu, ktoré zabezpečujú, že tento druh odolnosti je silnou stránkou, a nie zraniteľnosťou, a
- **vojenská odolnosť** – spočíva v spôsobilosti odraziť útok, odolávať a vykonať protiútok. Vojenskú odolnosť vyjadruje bojový potenciál.

Bojový potenciál sa týka nielen ozbrojených síl, ale celej spoločnosti, je generovaný troma prepojenými a navzájom podmienenými zložkami – morálnou, konceptuálnou a fyzickou.

Obrázok 1 Štruktúra bojového potenciálu (Fighting power)

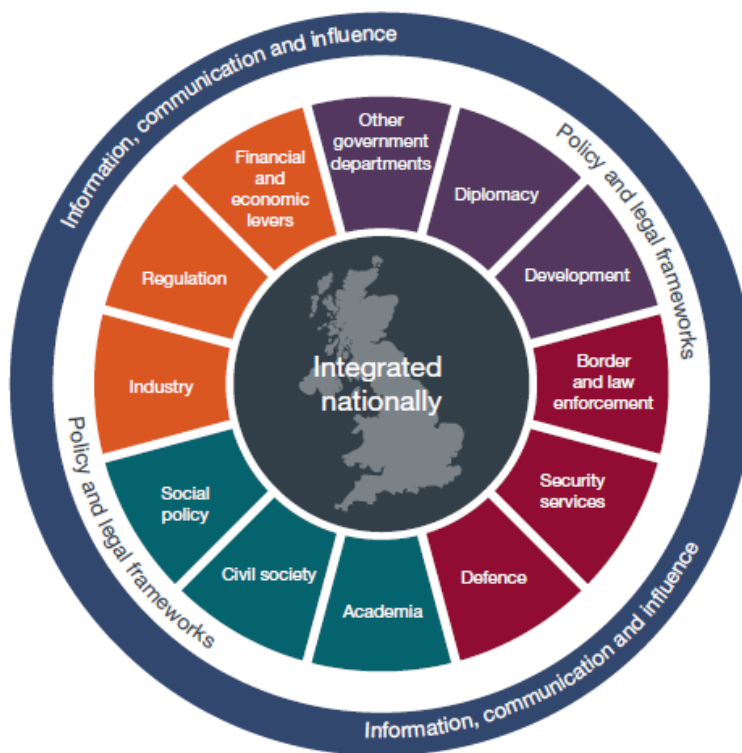
Uvedený obrázok zachycuje zložky, ktoré potenciál vytvárajú a ktoré treba pri zvyšovaní obranyschopnosti riešiť na politicko-strategickej aj na vojensko-strategickej úrovni. Dôležitým faktorom funkčnosti budovania potenciálu, je interoperabilita. Interoperabilita sa zaisťuje v oblasti administratívnej (napr. terminológie), operačných postupov (používanie spoločne prijatej teórie vedenia vojenských operácií) a materiálnej. V rámci NATO je účel zaisťovania interoperability zriadený Úrad štandardizácie (NATO standardization office - NSO), v SR Úrad pre obrannú štandardizáciu (Zákon č. 11/2004 Z. z.).

Aké sektory života spoločnosti sa na tvorbe uvedených zložiek potenciálu podieľajú, znázorňuje nasledujúci obrázok z dokumentu britského ministerstva obrany „Integrated operating concept 2030“ (UK MOD, 2025). Konceptia systémovo rieši prístupy a úlohy podmieňujúce zvyšovanie obranyschopnosti v podmienkach kontinua súperenia v medzinárodných vzťahoch (Continuum of competition¹¹). Obrázok, okrem výpočtu relevantných sektorov života spoločnosti, uvádza aj faktory ovplyvňujúce odolnosť. V prvej vrstve sú to – informácie, komunikácia a vplyvové pôsobenie, v druhej vrstve

¹¹ AJP-01(F) Chapter 1 – Strategic context

politika a právny rámec a až v ďalších vrstvách jednotlivé sektory. V schéme sa tým zvyrazňuje, že rozhodujúcim faktorom sú postoje obyvateľstva, inak povedané – v súčasnosti sa vojna vedie o priazeň ľudí.

Obrázok 2 Vrstvy a sektory spoločnosti podmieňujúce odolnosť

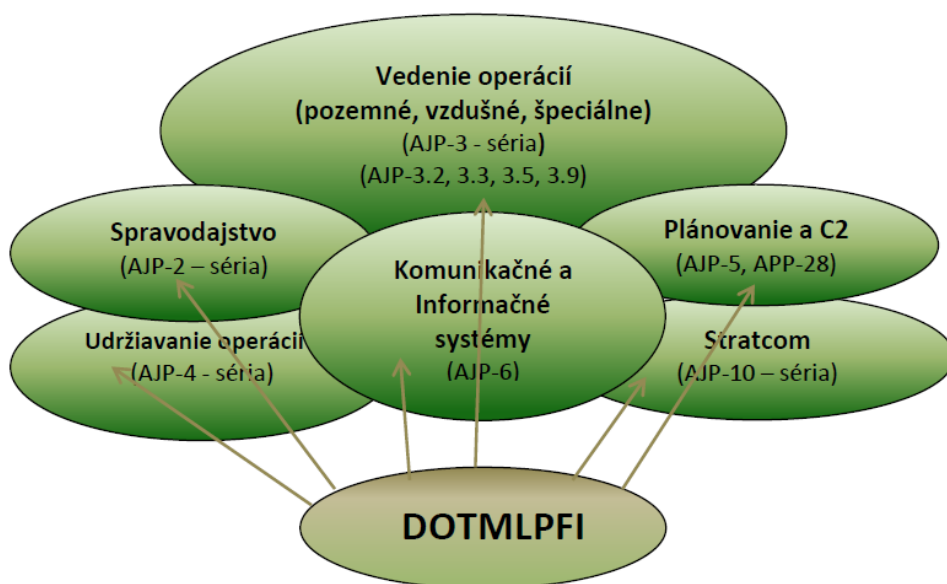

Ak budeme predpokladať, že je zabezpečená civilná odolnosť a odolnosť vojensko-civilnú je reálne zabezpečiť uložením povinností fyzickým aj právnickým osobám (mobilizačnými úlohami), zostáva problémom vojenská odolnosť - spôsobilosť odraziť útok, odolávať a vykonať protiútok. Táto spôsobilosť je vytváraná jednotlivými vojenskými odbornými spôsobilosťami, členenými do oblastí – spravodajstvo, vedenie operácií, udržiavanie operácií (personálom, technikou, službami a materiálom), plánovanie operácií, komunikačná a informačná podpora operácií, výcvik a strategická komunikácia (vrátane informačných a psychologických operácií).

Kvalifikovaný rozvoj každej z uvedených odborných spôsobilostí je podmienený uplatňovaním sústavy nadväzných činností opísaných skratkou DOTMLPF (výslovnosť "Dot-MiL-P-F"), ktorá je akronymom slov - doktrína,

organizácia, výcvik, materiál, líderstvo a vzdelávanie, personál, zariadenia a infraštruktúra.

Obrázok 3 Sústava odborných spôsobilostí generujúcich bojový potenciál - vojenskú odolnosť a ich doktrinálne podklady

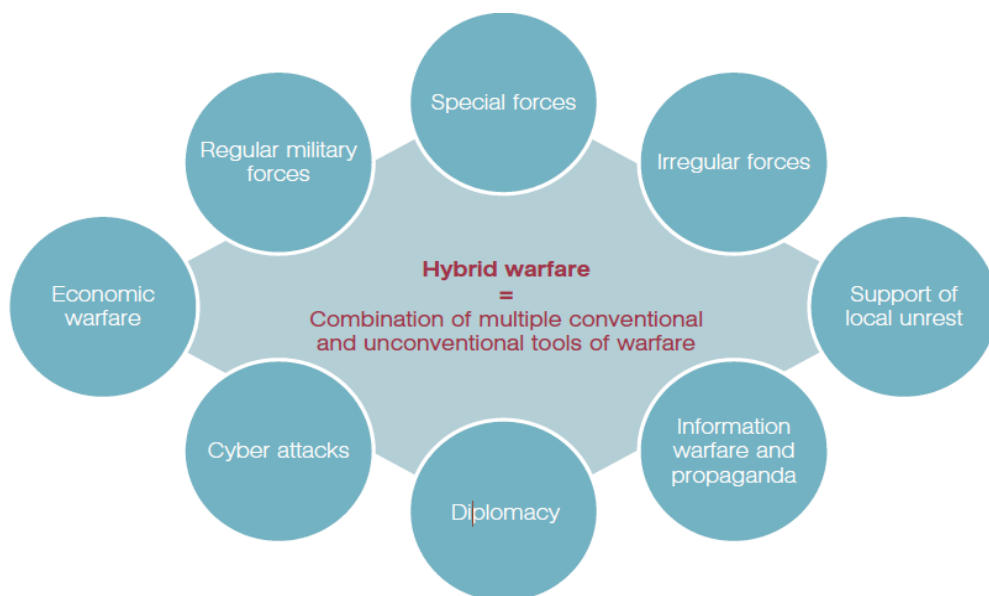
2 PRAKTICKÉ ASPEKTY ZVYŠOVANIA PRIPRAVENOSTI EURÓPSKEJ ÚNIE NA OBRANU

Pri riešení pripravenosti na obranu je prvým a základným problémom reálne hodnotenie hrozby, proti ktorej sa treba brániť, vlastných spôsobilostí na obranu a obranné kapacity. Od toho sa odvodzujú prostriedky, nastavuje sa systém reakcie na krízy a definujú ciele. Reálnosť nastavenia cieľov a hodnotenia možností nesmie však podliehať želaniam a politickým tlakom, pretože nereálne vstupy, najmä pri vojenských operáciách, majú tragické následky.

V súčasnej dobe je hrozba, ktorej európske krajiny čelia, asi najvýstižnejšie opísaná v textu záverečnej správy z Mníchovskej bezpečnostnej konferencie z roku 2015 (MSC 2015), ako hybridná hrozba/vojna. Používanie tohto pojmu je, najmä v politickom prostredí, veľmi často frekventované. Na jeho výklad vznikol v SR rad oficiálnych definícií, ktorých spoločným znakom je, že obsah obmedzili na nátlakové a podvratné činnosti a nerešpektovali pôvodné a medzinárodne prijaté nielen znenie, ale ani význam. Referenčný slovník, prijatý v rámci obrannej štandardizácie SR ako Slovenský obranný štandard – SOŠ 3680 k AAP-6/2023 (MO SR 2023), ktoré sú povinné používať všetky orgány verejnej správy, uvádza definíciu

hybridnej hrozby/vojny takto : „Type of threat/warfare that combines conventional, irregular and asymmetric activities in time and space. (*Typ hrozby/vojny kombinujúci konvenčné, neregulárne a asymetrické aktivity v čase a priestore.*) Podrobnejší výklad je znázornený na schéme z uvedenej MSC 2015. Osobitným pohľadom na jej obsah je „Gerasimova doktrína z roku 2013“, ktorej výťah je uvedený v súvislosti s HW v tejto správe.

Obrázok 4 Hybridná vojna/hybridné hrozby

Z obrázku a reality vyplýva, že EÚ a jej členské štáty čelia celému radu aktivít, z ktorých každá vyžaduje reakciu osobitného mocenského nástroja. Niektoré z uvedených aktivít sú v súčasnosti „bežnou“ súčasťou kontinua súperenia. Zo znázornených je však v legislatíve SR aj v medzinárodných zmluvách uvádzaná prakticky len jedna, a to aktivita ozbrojenej sily k narušeniu nezávislosti a územnej celistvosti, kde reálne jediným účinným nástrojom na reakciu je vojenská sila podporená vojensko-civilnou aj civilnou odolnosťou. Tým je zvýraznené, že existencia funkčných ozbrojených síl je základným atribútom štátu a podmienkou jeho existencie.¹²⁾

Z tohto obrázku, aj z britskej „Integrated operating concept 2030“, možno odvodiť, že na funkčnosť jednotlivých nástrojov moci spôsobilých zabezpečovať odolnosť a komplexne a koordinovane čeliť uvedeným aktivitám, je nevyhnutný systém riadenia v krízových situáciách. V SR je to Národný systém reakcie na krízové situácie¹³ (NSRKS). Nejedná sa o organizáciu, ale o realizáciu zákonom daných kompetencií, ktoré spolu

¹² vid' význam čs. légii v Rusku v roku 2018 a skutočnosť, že zákon č.3/1993 Z.z o armáde SR, bol prijatý 17. decembra 1992

¹³ pozri uznesenie vlády SR č. 161 z 12. marca 2008

predstavujú riadiaci systém koordinujúci činnosti všetkých orgánov verejnej správy a povinných osôb pri hrozbe/ reálnom napadnutí cudzou mocou.¹⁴ Medzinárodný systém, na ktorý sa v rámci kolektívnej obrany NSRKS pripája, je NATO Response system (bývalý NATO Crisis response system – NCRS). EÚ v súčasnej dobe nedisponuje krízovým systémom na riadenie obrany. Jej aktivity sú v oblasti pripravenosti na obranu zamerané na vytváranie podmienok na jednoduchší prístup členských krajín k obnove a modernizácii vojenskej techniky, ktorá je v nemálo krajinách EÚ od skončenia studenej vojny poznamenaná odklonom od obrany územia a zameraním sa na mierové a podporné misie.

Zvyšovanie vojenskej odolnosti vyžaduje nielen techniku, ale predovšetkým vzdelaný a vycvičený personál. Podľa údajov ministerstva obrany SR je naplnenosť OS SR na úrovni 75 %. Na doplnenie personálu na stávajúcu organizáciu a zvýšenie kapacity OS SR napr. o 1 mechanizovanú brigádu by predstavovalo potrebu až 8000 osôb a z toho viac 600 dôstojníkov v celej hodnotnej štruktúre od poručíka po generála. Takýto nárast vyžaduje nielen financie, ale predovšetkým kapacitu vojenskej akadémie a vzdelávacích kurzov pre takmer 200 vojenských odborností (MO SR 2016), kapacitu ubytovacích, stravovacích a výcvikových zariadení, zdravotníckeho, sociálneho a rekreačného zabezpečenia. Významnou úlohu v tomto procese zohráva spoločenská atmosféra. Tá je vytváraná internetovými médiami, televíznou a filmovou tvorbou, literatúrou, výučbou v školách a všetkým čo spoluplytvára spoločenské ideály a kritéria správania.

Situácia pre členské krajiny v oblasti zvyšovania pripravenosti EÚ na obranu je politicky, legislatívne a aj reálne zložitá. Postavenie EÚ v tomto procese vyplýva z jej charakteru ako mierového ekonomického zoskupenia, ktorý má svoje kompetencie a nástroje fungovania zmluvne vymedzené a ich využitie v celom rade prípadov podlieha konsenzuálnemu súhlasu členských krajín. V oblasti zvyšovania pripravenosti na obranu vyplývajú obmedzenia z obsahu článkov 42 až 44 Zmluvy o EÚ a kompetencií Rady EÚ. Obmedzenia Vojenského výboru a Vojenského štábu EÚ vyplývajú z ich poslania: „vykonávať včasné varovanie, hodnotenie situácie a strategické plánovanie pre úlohy Petersberg, vrátane identifikácie európskych národných a mnohonárodných síl“.

Okrem toho:

- väčšina krajín má, okrem záväzkov vyplývajúcich z členstva v EÚ, aj záväzky vyplývajúce z členstva v NATO, OBSE, OSN a celého radu bilaterálnych obranných dohôd,
- harmonizácia a realizácia záväzkov je podmienená ekonomickou a politickou situáciou krajiny a rozložením jej politických síl, kvalifikovanosťou politického manažmentu krajiny v oblasti obrany a vo finále rozhodnutím národných parlamentov,
- výrazne prevažuje súkromné vlastníctvo krízovej infraštruktúry – o. i. železnice, cestná osobná a nákladná doprava, telekomunikácie, správa

¹⁴ §133 zákona 300/2005 Z.z. - Trestný zákon

ciest, zdroje a rozvody energií a vody, zdravotnícké zariadenia, zdroje a dodávatelia potravín.

Okrem oblastí podpory zvyšovania pripravenosti na obranu uvedené v bielej knihe, je treba ako praktický prínos EÚ pre všetky odolnosti vnímať aktivity napríklad v ochrane kybernetického priestoru alebo tvorby navigačného systému Galileo. Za veľmi významnou osobne vnímam grantovú politiku EÚ na posilnenie ekonomickej, sociálnej a územnej súdržnosti EÚ, ktorej cieľom je zabezpečovať sociálny zmier a významne tak znižovať priestor na vyvolávanie občianskej nespokojnosti.

ZÁVER

EÚ ako mierové ekonomické združenie je a bude spôsobilé významne podporovať budovanie pripravenosti na obranu v oblasti ekonomickej a právnej podpory všetkých odolností svojich členských krajín aj keď nebude budovať európske vojenské sily a vytvárať európsky systém vojenského velenia a riadenia.

Pri akýchkoľvek úvahách a plánoch však treba, s ohľadom na postoje členských krajín za posledných 70 rokov, s porozumením a pozorne čítať Oddiel 2 - Ustanovenia o spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Zoznam použitej literatúry

- BUNDESMINISTERIUM DER VERTEIDIGUNG – BMVG (2011): The Reorientation of the Bundeswehr. Berlin: Federal Ministry of Defence, 2011. Dostupné online: <https://www.bmvg.de/resource/blob/16132/6bfd2645ceb81b1b757d240e9367a969/g-03-thereorientationofthebundeswehr-data.pdf>
- EURÓPSKA ÚNIA (2007): Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie – Oddiel 2: Ustanovenia o spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike, články 42 – 44. Brussels: Európska únia. Poznámka: dokument v súčasnosti zrušený bez náhrady.
- EURÓPSKA ÚNIA (2025): *White Paper for European Defence – Readiness 2030*. Brussels: European Commission, 2025. Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravo-eu/navrh-aktov-eu/e781f895-3e28-4170-8f9c-f938ff2ae44>
- EURÓPSKY PARLAMENT (2005): European Defence: Military Capabilities. Brussels: European Parliament, Subcommittee on Security and Defence (SEDE), 2005. Dostupné online: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705militarycapabilities/_sede110705militarycapabilities_en.pdf
- MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2016): *Vestník MO SR č. 22/2016 – O vojenských odbornostiach a ich špecializáciach vojakov v zálohe*. Bratislava: MO SR, 2016. Dostupné online: https://www.mod.gov.sk/data/files/3332_vestnik2016_22_o-vojenskych-odbornostiach-a-ich-specializaciach-vojakov-v-zalohe.pdf
- MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2023): *Slovenský obranný štandard SOŠ 3680 – Slovník obranných pojmov (AAP-6)*. Bratislava: MO SR, 2023. Dostupné online: https://www.uosksok.sk/ext_files/O2/sos_3680.pdf
- MUNICH SECURITY CONFERENCE (2015): *Munich Security Report 2015*. Munich: Munich Security Conference, 2015. Dostupné online: https://securityconference.org/assets/02_Dokumente/01_Publikationen/MunichSecurityReport2015.pdf
- NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION – NATO STANDARDIZATION OFFICE (2022): *Allied Joint Publication AJP-01(F) – Allied Joint Doctrine, Edition F*. Brussels: NATO Standardization Office, 2022. Dostupné online: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards?search=AJP-01>
- NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION – NATO STANDARDIZATION OFFICE (n. d.): *NATO Standardization Office – Home*. Dostupné online: <https://nso.nato.int/nso/home/main/home>
- UNITED KINGDOM MINISTRY OF DEFENCE (2025): *The Integrated Operating Concept 2025*. London: UK Ministry of Defence, 2025. Dostupné online: <https://www.gov.uk/government/publications/the-integrated-operating-concept-2025> (MOD UK 2025)

VLÁDA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2008): *Uznesenie vlády SR č. 161 z 12. marca 2008*. Bratislava: Úrad vlády SR.

Vladimír Zikmund [e-mail: vladimir.zikmund@live.com]

Discussion

POLITOLÓGIA – DYNAMICKÁ SPOLOČENSKOVEDNÁ DISCIPLÍNA

POLITICAL SCIENCE – A DYNAMIC SOCIAL SCIENCE

Svetozár KRNO

Abstract

In his study, the author compares natural sciences and social sciences (with an emphasis on political science). He analyzes four levels of political consciousness. He points out the limits of each of them. He emphasizes the professionalism of the political scientist, his impartiality in opinion and party affiliation. He notes his relationship to the practical politician and journalist.

Keywords: *Political science, Political consciousness, Impartiality, Democracy, Post-democracy, Diagnosis, Laziness*

Zinštitucionalizovaná a formalizovaná politológia ako samostatná vedná disciplína je pomerne mladá. Jej korene však siahajú minimálne do antického Grécka. Neskúma iba inštitúcie, predpisy a zákony, ale samotného človeka, ktorý sa v nich pohybuje, jeho postavenie, vnímanie okolia, reakcie v emotívnej aj v racionálnej rovine, formulovanie postojov a najmä správanie. Ide o spoločenskú vedu.

Ku kľúčovým prvkom politiky a tým aj predmetom skúmania politológie patria vznik, formulovanie, flexibilita, nastoľovanie, stretanie, konkurencia, konfrontácia, presadzovanie a riešenie záujmov, ktoré obsahujú v sebe okrem objektívnych predpokladov výraznejší podiel subjektivity. A tá je tiež predmetom bádania. Ak vedná disciplína chce zostať vedou, politológia zvlášť, subjektivita sa nesmie stať metódou skúmania.

Mnohí príslušníci laickej populácie hodnotia politológa podľa toho, do akej miery hovorí inými, možno učenejšími slovami, to čo chcú počuť, čo ich uspokojuje, čo potvrdzuje ich zaužívaný naratív, čo im znie príjemne ako osvedčené chutné jedlo a čo na prvý pohľad potvrdzuje ich postoj. Ako napísal francúzsky sociálny psychológ a antropológ Gustáv Le Bon: „*Davy nikdy nežijú po pravde; odvracajú sa od skutočností, ktoré se jim nelíbí a zbožňujú raději klam, když je oslňuje. Kdo v nich umí vzbudit iluze, ovládne je velmi snadno; kdo se je snaží zbavit iluzí, stane se vždy jejich obětí.*“ (Le Bon 2016: 70).

Tu sa nám ponúka podľa Marcely Gbúrovej (2000: 127) rozlíšenie štyroch stupňov politického vedomia. Každý z nich používa svoj slovník. Prvý stupeň označovaný za prirodzené, naivné, tiež sentimentálne vedomie, je najrozšírenejším. Jeho nositelia považujú politiku za „*pánske huncútstvo*“ (tento ľudový, ale veľmi výstižný pojem vznikol ešte počas Uhorska, v maďarčine existuje od tých čias podobný výraz - *úri huncutság*). Nerozumejú jej pohybu. Sú presvedčení, že kľúčové rozhodnutia, na ktoré nemajú vplyv, sa odohrávajú za zatvorenými dverami a majú podobu tajných zasadnutí. V politike vraj vyhráva iba úzka skupina profesionálov a bežný človek bude iba oklamáný a sa v nej popáli. Do tohto nebezpečného labyrintu nechcú vstupovať. Vyhybajú sa mu, ako sa dá. Cítia sa iba objektom a nie subjektom politiky. Predstavujú najväčší rezervoár pre voličskú základňu, ale aj pre nevoličov.

Druhý stupeň, nazývaný skúsenostné vedomie, je tiež rozšírený. Zasahuje ľudí, ktorí sa o politiku zaujímajú, často a intenzívne diskutujú o spoločenských, problémoch, chodia voliť, pokúšajú sa byť volení. Získavajú kopu skúsenosti. K politickým otázkam zaujímajú často jednoznačný postoj. Chýba im spoločensko-vedné vzdelanie. Politickým zákonitostiam nerozumejú, hoci o tom nevedia. Pripomínajú ľudových politológov.

Tretí stupeň, nazývaný profesionálne vedomie, predstavuje percento populácie. Viaz sa na tých jedincov, ktorí sa dlhodobo venujú praktickej politike, vystupujú ako aktívni aktéri „na plný úväzok“ alebo popri svojom zamestnaní. Teda, povedané slovami Maxa Webera (1864–1920), žijú „pre politiku“ alebo „z politiky“ alebo oboje.¹⁵ Oproti ostatným občanom majú obrovskú výhodu v tom, že vstúpili alebo osud ich posunul do kotla politického života. Disponujú obrovským množstvom konkrétnych skúseností a poznatkov. Nie sú iba pozorovatelia či komentujúci. Ako praktickí činitelia majú možnosti dostať sa ku koreňu veci. Pri pretavení možnosti do skutočnosti im stoja v ceste tri prekážky.

Prvá vyplýva z ich funkcie v spoločnosti, ktorá prináša intenzívny spoločenský život. V záplave udalostí, ktoré nimi hýbu a z ktorých nejednu sami tvoria, nie je jednoduché sa hlbšie zamyslieť, povedané slovami Georga W. F. Hegla (1877–1831) nad filozofiou dejín. Dodajme, že súčasných dejín. Mnohým z nich, aj tým, ktorí sú úspešní, disponujú charizmou, inštinktom, mediálnou zručnosťou a manažérskym talentom, chýba spoločensko-vedný základ, ktorý by umožnil dostatočne triediť, verifikovať, vyhodnocovať a porovnávať fakty, rozlišovať jednotlivé a všeobecné, jav a podstatu, formu a obsah, dočasné a pretrvávajúce a prognózovať, zúročiť bohaté skúsenosti a robiť z nich dlhodobejšie závery.

Tretia prekážka vyplýva z nastavenia nášho politického systému. Jeho hybným činiteľom je konkurenčný vzťah politických subjektov, ktorý

¹⁵ Popredný gruzínsky básnik Moris Pocchvišvili (1930–1997) poznamenal: „Dosiaľ nechápem, ako ľudia môžu živiť poéziou. Viem len to, ako sa dá poéziou žiť.“ (Pocchvišvili 1982: 43)

vo vyhrotenej podobe nevedie, k čomu bol vytvorený, t. j. k férovej športovej súťaži, v ktorej vyhráva v danú dobu ten vhodnejší, ale k mentálne vybičovanej polarizácii a k permanentnej zákopovej vojne. Svetoznámy psychiater Carl Gustav Jung (1875–1951), žiak a priateľ Sigmunda Freuda (1856–1939), ktorý pôsobil v pokojnom Švajčiarsku, kde sa už desaťročia percentuálne výsledky celoštátnych volieb podobajú skoro ako vajce k vajcu a vládne neustále tá istá koaličná štvorica zabehaných strán od pravého stredy po ľavý stred, teda pri urnách sa nerozhoduje o fatálnej veci, prirovnával prípravu a priebeh volieb k studenej občianskej vojne. V zákopovej vojne, ktorá tlačí aktérov politiky do polohy MY alebo ONI, sa ťažko dosahuje nestranný nadhľad.

Štvrtý stupeň predstavuje teoretické politické vedomie. Viaže sa na malú, štatisticky zanedbateľnú skupinu obyvateľstva vyštudovanú a permanentne vzdelávajúcu sa v spoločenských vedách a publikujúcu odborné texty. Profesionálny politológ vyslovuje závery bez ideologických a straníckych preferencií, sa vie odbremeniť pri výskume od svojich individuálnych záujmov, nie často opakovaných osobných skúseností, rodinného, generačného, etnického, konfesijného a geografického prostredia. Je odolný voči módnym vlnám. Javy a procesy posudzuje v širšom historickom, priestore a kultúrnom kontexte. Robí diagnózu spoločnosti, ktorých aktérov môže považovať za pacientov, ale sám by nemal prijať úlohu ďalšieho pacienta. Nevystupuje v úlohe žalobcu, sudcu a nebodaj mediálneho kata.

Je známe, že prírodné vedy, napríklad fyzika, nielen od 19. storočia prehodnocuje svoje výsledky, základnú terminológiu a zákony pohybu prírody, ktorá nie je statická. Napriek tomu, že podstata základných prvkov hmoty sa nemení, mení sa pohľad na ne.

Naše moderné chápanie demokracie sa opiera o poznatky, vízie i utópie mysliteľov najmä 19. storočia. Od tých čias sa samotná spoločnosť na rozdiel od fyzikálnych mikročastíc výrazne zmenila a tým aj mnohé dielčie pohľady bežného obyvateľstva a odbornej obce. Pri tom neustále trváme na pôvodných koncepciách demokracie. Na druhej strane veľmi dobre vieme, čo si pod týmto pojmom predstavovali Platón (427 alebo 428 – 347 p. n. l.) a jeho žiak Aristoteles (pred 284 – pred 322 p. n. l.) a ako sa vlastne k nej stavali.

Tu nastáva strach z Pandorinej skrinky zo známej gréckej báji, ktorú zvečnil roľník a po Homérovi azda najväčší grécky básnik Hésiodos (7. – 6. st. p. n. l.) v básni *Erga kai hémerai* (Práce a dni). K tomu prispieva nešťastná tzv. politická korektnosť, ktorá zabráňuje o niektorých témach a dlhodobých vážnych problémoch hovoriť a to napriek tomu, že máme to šťastie žiť v demokratickej spoločnosti. A pretrváva ešte v takomto prípade demokratická spoločnosť?

V neodbornom verejnom prostredí i v tom, čo sa tvári odborne, hoci by malo byť odborné, pokusy o redefinovaní niektorých aspektov demokracie v 21. storočí sa apriórne odsudzujú. A ľudia, ktorí už len formulujú obyčajné otázky alebo naznačujú pochybnosti a navrhujú korektúry sa považujú za „kacírov moderného demokratického spoločenstva“.

Na prelome tisícročí napísal popredný britský politológ John Colin Crouch (1944) s prostým názvom *Postdemokracia* (2004). Ide o vedeckú monografiu, nie lacný populárny román. Napriek tomu publikácia zažila najmenej dvanásť vydaní. Jej autor konštatuje, že náš starý svetadiel má dlhodobé demokratické tradície, písané a nepísané demokratické ústavy, prijíma prevažne demokratické zákony, väčšina to ináč. Formalizované demokratické inštitúcie opreté o volebnú legitimitu, vo väčšine rozhodnutí nerešpektujú vôľu, názory a požiadavky svojich voličov vrátane volebných záväzkov.

Nespochybniteľne legitimizované inštitúcie výrazne podliehajú tlakom vplyvných jedincov, silných hospodárskych zoskupení, prekračujúcich hranice štátu s ročným obratom väčším ako dosahujú mnohé štáty, dobre organizovaným a mediálne podporovaným nikým nevoleným skupinám, teda neoficiálnym prvkom politického systému, ktorým hovoríme moderným jazykom deep state. To, že o spomínanej knihe posledné štvrtstoročie nediskutujeme, dávame pravdu jej autorovi.

Každá veda, aj tá politická, si vyžaduje pružnosť, odvahu, schopnosť vnímať, odbočiť zo zabehaných ciest, opustiť pohodlné koľaje, prekročiť i preskočiť mantinely a vyhodnocovať nové javy a nové pohľady. Nie nadarmo aj jedno z prvých vytlačených literárnych diel sa volá *Kniha premien* (čínsky *I-t'ing*). Zabúdame, že nielen ľudské civilizácie a mnohí jej jedinci prežívajú cyklus. Tu sa ponúkajú poznatky viacerých psychiatrov, ktorí považujú lenivosť za závislosť (Okruhlica 2011). A ako každú chorobu ju treba liečiť. Na túto tému vychádzajú články, ale aj vedecké monografie. Ráno sa neradi dvíhame z postele, ožijeme až pri napchávaní sa raňajkami. Raj si mnohí predstavujú ako ničnerobenie. Myslím si, že lenivosť nie je problém iba fyzického pohybu, je to problém aj myslenia, prehodnocovania, tvorivosti a sebestačnosti.

Nevýhodou štvrtého stupňa politického vedomia je z objektívneho hľadiska nedostatok praktických skúseností a v jednotlivých subjektívnych prípadoch uzavretosť vo svojej spoločenskej a názorovej „bubline“, čo môže viesť k narušeniu neustrannosti. Viacerí politológovia neodolajú pokušeniu vstúpiť do praktickej politiky, čo nie je dané iba ich kariérnymi ambíciami, ale aj hladom za poznaním. Ako sme spomínali, profesionálny politológ vie robiť diagnózu spoločnosti, ale nemá možnosť prispieť k jej liečeniu. Pozícia politika to už umožňuje. Záleží už na ich výške profesionality či sa vie potom vrátiť do pôvodnej profesii, vystupovať nadstranícky, nadideologicky a nadosobne a argumentovať nie politickým jazykom, ale vecne a odborným jazykom.

Politológ, keď dostane možnosť formulovať odborné postoje na verejnosti v masmédiách, mal by ju využiť. Ale nastáva problém, lebo jeho hostiteľ, diskutujúci profesionálny novinár, má spravidla problémy s elementárnymi kategóriami politickej vedy, ktoré učíme našich študentov v prvom semestri. Predstavuje ľudového politológa. Nie je obsahovo rovnocenný partner. A tým pádom si z praktických dôvodov nepozve ľudí, ktorí formulujú myšlienky tak, že on sám im nerozumie. Častokrát tlačí politológa

do posudzovaní každodennosti. To by mala byť práca priamo novinára a to vôbec nehovorím v zlom zmysle slova. Profesionálny politológ sa má skôr zamýšľať, porovnávať, hľadať podobnosti a odlišnosti, odlišovať náhodu od nevyhnutnosti. Nemá skĺzavať do interpretácie politiky iba ako „show personality“, ktorá je akčná, zrozumiteľná, literárne zaujímavá a dokonca mnohí politici sa do takejto podoby usilujú dostať, ale odvádza interpreta od podstaty problému a spoločenských zákonov.¹⁶ Obrazne povedané, mal by sa podobat' skôr na klimatológa ako zvestovateľa priebehu dnešného počasia.

ZÁVER

Spoločnosť a pohľad na ňu sa dynamicky vyvíja. Politológia, ak chce ostať vedou, si musí ponechať vekom preverenú metodológiu, svetonázorovú a stranícku nezaujatosť, ale na druhej strane potrebuje pružne reagovať na zásadné zmeny.

¹⁶ O úlohe a más a o náhode, živelnosti a nevyhnutnosti v spoločenskom vývoji písal spomínaný Georg Hegel, Georgij V. Plechanov (1857–1918) i mnohí iní.

Zoznam použitej literatúry

- CROUCH, C. J. (2004) Post-democracy, Cambridge. Polity Press 2004.
- GBÚROVÁ, M. Politické vedomie ako hodnotový problém. In: Na ceste k politike štandardu. Prešov. Nauka 2000, 127 s.
- LE BON, G. (2016) Psychologie davu. Praha. Portál 2016. s. 70.
- OKRUHLICA, Ľ. (2011) Telesná lenivosť ako závislosť. In: Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor). č. 46, 2011, s. 65–77.
- POCCHVIŠVILI, M. (1982) Nedorozumenie. In: Bratislava: Tatran 1982, 43 s.

Svetozár Krno is a professor at the Department of Philosophy and Political Science, Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia. [e-mail: skrno@ukf.sk]

Political Science Forum Contributing to the journal

It is possible to publish several kinds of manuscripts in Political Science Forum. The **Studies** section constitutes the main part of the journal. To this section belong bigger analytical articles with the format of 15 to 30 pages (5000 – 8000 words).

The next section is called **Discussion** and shorter articles are placed there. An article in this section should be between 5 to 10 pages (1500 -3000 words) long and it should be presenting specific view of its author on the theme of the particular issue or alternatively to present a new interesting finding.

The last traditional section of scientific journals is **Reviews**. Authors can evaluate latest interesting books in their field of interest. Reviews are usually 1 to 5 page long (500 - 2500 words).

It is possible to submit manuscripts in electronic form to e-mail address of the address marian.bussa@tnuni.sk in standard formats (.doc, .rtf or .docx).

All submitted manuscripts are evaluated by the editorial staff and selected manuscripts are sent out to peer review. In case of positive review the article will be listed for publishing. Every author will be informed about the decision to publish or to return the article. Unless informed otherwise we presume every manuscript we receive has not been published yet and was not submitted separately to be published elsewhere. Brief information about the author and his current and past positions along with full contact address should be attached in covering letter to the manuscript.

Style Guidelines for Manuscripts:

Title: arial, size 13, bold, all caps

Title in English language: arial, size 13, all caps

Name and surname: arial, size 11, last name in capital letters

Abstract in English and length of 100 to 150 words. It should contain exact topic of the manuscript, used method and authors' findings. (arial, size 11)

Keywords: 4-6 (*arial, size 11, italic*)

Text:

Page format: B5

Font: arial, size 11

Paragraph: 1 line spacing, no extra space before or after paragraph

Format: MS Word (.rtf, .doc, .docx)

Mark **footnotes** with Arabic numbers. Footnotes should be placed on the same page as the text reference, with the same number in the manuscript. To **tables, graphs and pictures** please state the source and mark them with Arabic numbers.

The reference list in alphabetical order at the end of the paper.

Some Examples of the Preferred References Style:

Name of author in the text:

Susser (1992)

Susser (1992; 1994)

Name of author outside of the text:

(Mair 1997: 76)

(Mair 1993; 1998)

(Mair 1997; Gallagher 2005)

Names of authors:

Mair and Gallagher (1998: 11-23)

(Mair, Gallagher 1998: 11-23)

More sources by the same author in the same year of publication:

Mair (1997a; 1997b)

(Mair 1998a; 1998b)

Quotation format:

Quoted text is marked by double quotes, not by Italic.

References

Books:

Mair, P. (1997): Party System Change: Approaches and Interpretations, Oxford, Oxford University Press.

Gallagher M. - Laver M. - Mair P. (2005): Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments, New York, McGraw-Hill, 4th edition.

Edited Volumes:

Mair, P. – Zielonka, J. (2002, eds.): The Enlarged European Union: Diversity and Adaptation, London, Frank Cass.

Chapters from Monographs:

Kirchheimer, O. (1966): The Catch-all Party, In: *Mair, P.* (ed. 1990): *The West European Party System*, Oxford, Oxford University Press.

Articles in Journals:

Lijphart, A. (1992): Democratization and constitutional choices in Czecho-Slovakia, Hungary and Poland, 1989-91. *Journal of Theoretical Politics* , vol. IV, no. 2, 207-223.

Mareš, M. (2004): Politický rozměr požadavků německé menšiny v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, roč. VI, č. 2-3, [online]. Available at: <<http://www.cepsr.com/index.php> [Accessed 30. April 2006].

In case of using Internet sources it is necessary to state the date of access.